

Yhteisöteatteri sosiaalipedagogisena sovelluksena

Legioonateatteri käytännön toteuttajana suomalaisessa työpajatoiminnassa

Marjukka Anna-Greta Hiltunen

Sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö

Yhteisö- ja perusturvatyö

Sosionomi (AMK)

KEMI 2010

Tekijä: Marjukka Anna-Greta Hiltunen

Opinnäytetyön nimi: Yhteisöteatteri sosiaalipedagogisena sovelluksena; Legioonateatteri ry. käytännön toteuttajana suomalaisessa työpajatoiminnassa.

Sivuja (+liitteitä): 45+0

Opinnäytetyön kuvaus: Opinnäytetyössä käsitellään sosiaalipedagogista työtapaa tehdä sosiaalialan asiakastyötä, jollainen myös yhteisöteatteri menetelmä on. Sosiaalipedagogisessa työtavassa olennaista on ajatus ihmisen vastuusta omasta elämästään. Sosiaalipedagogisesti työtä tekevä pyrkii vahvistamaan asiakkaan käsitystä itsestään, pyrkii tukemaan asiakkaan vakuuttuneisuutta oman elämänsä suuntaan vaikuttamisen mahdollisuudesta. Opinnäytetyössäni pyrin selvittämään sosiaalipedagogisia suuntaviivoja ilmaisupainotteisella työpajalla työskenteleville.

Teoreettinen ja käsitteellinen esittely: Opinnäytetyössäni käsittelen yhteisöteatterimenetelmän käyttöä suomalaisessa työpajatoiminnassa, josta esimerkkinä käytän tamperelaista ilmaisupainotteista työpajaa Legioonateatteria. Tavoitteenani on selvittää asiakkaiden kuulluksi tulemistä Legioonateatterin toiminnassa mukana olemisessa, miten dialogisuus asiakkaiden ja työntekijöiden kesken tapahtuu.

Metodologinen esittely: Menetelmänä käytän kvalitatiivista tutkimusta, johon auki- kirjoitan pajalla mukana olevien omia kommentteja heille tehdyistä haastatteluis- ta kuulemiseen liittyen. Lisäksi arvioin sitä miten heidän aiemmat vastaukset on otettu huomioon pajajakson jatkoa ajatellen, että onko haastatteluista ollut konkreettista apua asiakkaan tilanteeseen.

Keskeiset tutkimustulokset: Tutkimustuloksia on hyvin vaikea mitata millään mittarilla, sillä kokemus asiakkaan kuulemisesta ja kuulluksi tulemisesta on hyvin yksilöllinen. Haastatteluissa kuitenkin mainittiin, että jakson päättävästä näytelmästä ja sen muodosta ei ollut tarpeeksi kuultu asiakkaita ja hyvin monet sanoivat sen laskevan pajalle osallistumisen motivaatiota. Oman kokemukseni mukaan asiakkaan kuulemisessa ja kuulluksi saattamisessa olisi Legioonateatterissa kehitettävää.

Johtopäätökset: Sosiaalipedagoginen yhteisöteatteri on erittäin hyvä työväline, oikein käytettynä. Sillä voidaan opettaa ihmisiä tuomaan itsestään parhaita puolia esiin ja kertomaan itsestä terveellä tavalla. Yhteisöteatteri on menetelmänä vähän kuin huumori; onnistuessaan se on rikastuttava ja innostava, mutta väärinkäytettynä se voi aiheuttaa pahaa jälkeä, eikä kaikille jää siitä kovin hyvää makua suuhun.

Asiasanat: Sosiaalipedagogiikka, yhteisöteatteri, kuulluksi tuleminen, dialoginen asiakastyö

Abstract

Author: Marjukka Anna-Greta Hiltunen
Title: Community Theatre as a social pedagogical application; Legioonateatteri Registered Association as an Social actor in Finnish workshop activity
Pages: (+appendixes): 45+0
<p>Thesis description: My thesis is going to deal social pedagogical approach to social field of client work as the community theatre method is. The essential thought in social pedagogical method is that a human being has responsibility of one's own life. A person that works in a social pedagogical way, pursues to build the client's perception of him/herself about oneself and pursues to support him/her that he/she has all the possibilities and means to take control of his/her own life. In my thesis I try to make clearer the social pedagogical guidelines to those, who are employees in workshops that are expression oriented.</p> <p>Theoretical summary: In my thesis I explain how community theatre method is applied in Finnish Workshop, as an example I am using Legioonateatteri that is workshop in Tampere that emphasizes expression of oneself. As my goal I am going to make clear how people are being heard while they are working in Legioonateatteri and how dialog takes place between the clients and the workers.</p> <p>Methodological summary As method for my research I use qualitative method. I have read the documents of interviews on the experience of being heard made with clients of Legioonateatteri, with the commentary of the interviewees themselves. After reading these interview documents I am evaluating, how Legioonateatteri has taken into account those answers in their activity. Also, I am going to evaluate if there has been concrete help to the clients of Legion theatre.</p> <p>Main results: : The results of the research are very difficult to measure out with any kind of indicator because the experience about becoming listened to and heard is very individual. In the interviews it is mentioned that the clients of the Legioonateatteri were not heard enough, judging by the play in the end of the period and the form it was played out. The clients also told in the interviews that it decreased their motivation because directors of the play did not discuss enough with the clients of Legioonateatteri. According to my own experience in Legioonateatteri, they would have some ground to cover in the areas of listening to and hearing the clients.</p> <p>Conclusions: Social pedagogical community theatre is a great tool, if used right. One can learn how to show his/her best sides and how to tell about him/herself in healthy way. As a method, community theatre is a bit like humour; if it works it's enriching and inspiring but wrongly used it can have bad consequences and everyone does not have good memories about it.</p> <p>Key words: Social pedagogy, Community theatre, becoming heard, dialog based client work</p>

Sisällysluettelo:

1 JOHDANTO	4
2 METODOLOGISET VALINNAT	7
3 SOSIAALIPEDAGOGIIKKA	9
3.1 Hyvään vuorovaikutukseen tarvittavat elementit	10
3.2 Vuorovaikutus tutkimuskysymysten viitekehyksestä	14
3.3 Toiminta vuorovaikutuksen välineenä	16
4 YLEISTÄ TIETOA YHTEISÖTEATTERISTA	19
4.1 Yhteisöteatterin muotoja	23
4.2 Omia kokemuksia yhteisöteatterimenetelmän toteuttamisesta	25
5 LEGIOONATEATTERI RY.	28
6 SOSIAALIPEDAGOGISEN TYÖOTTEEN LÄHTÖKOHTIA	32
7 POHDINTA TUTKIMUKSEN TULOKSISTA.....	38
8 POHDINTA	40
LÄHTEET:	43

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni on koko prosessin ajan muokkautunut ja muuttunut ihan konkreettisestikin. Prosessi on ollut hyvin monivaiheinen, ajatuksia suuntaan jos toiseen herättävä, mutta yhtä kaikki näkemystä avartava. Nyt vihdoinkin ja viimein lähes puolen vuoden poukkoilun jälkeen uskon löytäneeni aiheen, joka on eniten itseäni lähellä ja kiinnostava. Itse asiassa aihe lokahti ihan yhtäkkiä mieleeni kirjoitellessani suttopaperille ideoita, joita aion opinnäytetyössäni käsitellä. (8.6.2010.)

Muistin ensimmäisenä opiskeluvuonna Kemissä pidetyn kurssin Sosiaalipedagogiikka. Kurssin suorituksena oli sosiaalipedagoginen sovellus, tuolloin kerroin ”metsänpeikko draamasta”. Juuri tämän kyseisen kurssin ansiosta kiinnostuin sosiaalipedagogisesta työotteesta, jossa asiakas on toiminnan keskiössä, asiakaslähtöinen työskentely on sosiaalipedagogista työtettä parhaimmillaan. Sosiaalipedagogiikan kurssi antoi sellaisen potkun, että lähdin kahden samaa vuosikurssia opiskelevan tytön kanssa Tanskaan vaihto-opiskelijaksi 4 kuukaudeksi, syksyllä 2008. Tanska onkin mielestäni edelläkävijä tämän suunnan sosiaalityössä.

Tanskalaisten ihmiskäsitys eroaa suuresti suomalaisten näkemyksestä. Tanskalaisien arvot ovat mielestäni pehmeämpiä kuin meidän suomalaisten. Tanskalainen yhteiskunta on edelleen pohjoismaisen mallin mukainen, kun puolestaan suomalainen malli on koko ajan enemmän ja enemmän uusliberaalinen. Tanskalaisten mielestä muutos lähtee ihmisestä itsestään, ihmisen täytyy kokea muutostarve muuttuakseen, kun puolestaan suomalaisilla tuntuu olevan käsitys, että ihminen täytyy muuttaa sopivaksi yhteiskuntaan, halusi hän itse sitä tai ei. Suomalaisten yhteiskunta on valmis muotti, johon täytyy kaikki ihmiset saada sopimaan. Ihmiselle tehdään tietynlaisia toimenpiteitä joilla pyritään ihmiset muovaamaan yhteiskunnan normeihin sopiviksi. Tanskalaiset pyrkivät kehittämään erilaisia variaatioita, jotta kaikille olisi paikka juuri sellaisina kuin ovat. Esimerkkinä autistien tehdas, jossa autistiset henkilöt ovat korvanneet tietokoneet, koska on huomattu heidän olevan tarkempia kuin tietokoneet.

Syynä kiinnostumiseeni nimenomaan ilmaisupainotteisesta työpajatoiminnasta on oma pitkäaikainen teatterin harrastaminen. Teatteri on ollut osa elämääni tavalla taikka toisella 9-vuotiaasta lähtien, eli 11 vuotta kaiken kaikkiaan. Mielestäni en olisi minä ilman teatteria, niin kliseeltä kuin se kuulostaakin. Ainoastaan opiskelles-

sani Kemissä en ole harrastanut teatteria ollenkaan, lukuun ottamatta vaihtopiskeluaikaani Tanskassa. Viimeisen kolmen vuoden ajan onkin tuntunut, että elämästäni puuttuu jotakin. Ensimmäisenä keväänä Kemissä mietin mitä se on mitä puuttuu ja tulin tulokseen, että teatteri puuttuu elämästäni - itseni ilmaisu.

Suoritin 9 viikkoa kestäneen suuntaavan työharjoitteluni keväällä 2010 Legioonateatterissa. Tuona aikana opinnäytetyöni ei edennyt mihinkään, vaikka olin ajatellut suurimman ideoinnin tapahtuvan juuri siellä. Osaksi syytä selvisi oman näkemykseni valtava eroavaisuus Legioonateatterin käytännöstä. En löytänyt oikeastaan mitään yhtäläisyyttä Legioonateatterista ja päässäni olleesta käsityksestä voimavaistavasta ja valtaistavasta teatterista. Mahdollisesti myös tässä on osa tekijä opinnäytetyöni aiheen ja tutkimuskohteen muuttumiseen sekä ajatusten vaihtelevuuteen.

Opinnäytetyössäni kerron ilmaisupainotteisesta työtavasta, josta esimerkkinä käytän Legioonateatteria Tampereelta, joka toteuttaa yhteisöteatteri menetelmää käytännössä. Legioonateatteri on ilmaisupainotteinen työpaja, jossa yhteisön muodostavat työttömät, pitkäaikaistyöttömät, yhteiskunnasta syrjäytyneet taikka syrjäytymisuhan alla olevat 18-35 -vuotiaat nuoret aikuiset. Tutkimushaastatteluni koskee Legioonateatterin asiakkaita, jotka olivat työpajalla syksystä 2009 kevääseen 2010. Mielestäni on hyvä käyttää juuri tämän ryhmän vastauksia, koska olen itsekin heidät tavannut ja heihin tutustunut, uskon tulosten pohdinnan olevan helpompaa ja konkreettisempaa.

Tarkoitukseni on tutkia opinnäytetyössäni Legioonateatterin vaikuttavuutta osallistujan näkökulmasta, lähestyen tutkittavaa aihetta sosiaalipedagogisesta viitekehystä. Tutkin osallistujan kuulluksi tulemistä ja oman äänen kuuluville saamista, jotka ovat sosiaalipedagogisesti katsottuna yhteisöteatterin toimintaan kuuluvia keskeisimpiä asioita. Tutkimusmateriaalina käytän pajajakson aikana tehtyjä haastatteluja.

Käsitykseni mukaan ilmaisullisilla työtavoilla pyritään osallistujan itsetuntemuksen ja itsetunnon kehittymiseen ja kehittämiseen. Myös Legioonateatteri ry. on omissa tavoitteissaan maininnut yksilön rohkeuden sekä kehittymisen ottamaan vastuun omasta elämästään ja vastuun tekemistään valinnoista, johon mielestäni myös sosiaalipedagogiset menetelmät pyrkivät. Tällaisilla työtavoilla sosiaalipedagogisesta näkökulmasta pyritään vapautumaan yhteiskunnan paineista ja valtaistumaan tehdä omia päätöksiä, jotka ovat itselle hyödyllisiä myös suhteessa yhteiskuntaan.

Pyritään löytämään vastaukset ainakin kysymyksiin, kuka minä olen ja mitä minä haluan?

Kirjoitettuani haastattelut puhtaiksi ja keskusteltuani opinnäytetyötä ohjaavien opettajien kanssa on minulle selkiytynyt tarkastelu ja lähestymiskulma tähän aiheeseen. Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen, jossa suoritetaan tutkimushaastattelu, josta poimitaan ne asiat, jotka vastaavat esittämiini kysymyksiin. Esitän yhden pääkysymyksen sekä pari apukysymystä. Miten asiakkaan äänen kuuleminen tapahtuu Legioonateatterissa? Kokeeko asiakas oman toiminnassa mukana olemisen merkitykselliseksi? sekä kysymällä saako asiakas äänensä kuuluville Legioonateatterissa?

2 METODOLOGISET VALINNAT

Pajajaksolle osallistuneille on tehty 9 kuukautta kestävä pajajakson aikana 3 haastattelua, joiden teemoina ovat: suunnitelma, jatkosuunnitelma sekä suunnitelma pajajakson jälkeen. Haastatteluissa kartoitetaan mm. miten osallistujalla on mennyt pajajaksoilla, millaisia jatkosuunnitelmia hänellä on pajajakson jälkeen, haastattelutilanteessa ohjaajilla ja osallistujilla on mahdollisuus antaa toisilleen palautetta. Haastateltavia ja näin ollen myös otoksen lukumäärä on yhteensä 19. Haastateltavista 11 on naisia ja 8 miehiä. Naisten keski-ikä on 25,45 ja miesten vastaava luku on 28,5 vuotta.

Legioonateatteri järjestää alkuhaastattelun, jonka perusteella toimintaan osallistuvat valitaan. Alkuhaastattelua ennen kuitenkin järjestetään yhteinen toiminnallinen ”tuokio”, josta valitaan haastatteluihin pääsevät ihmiset. Toiminnan ”pääsykokeet” ovat siis kaksivaiheiset. Haastattelujen perusteella toimintaan valitaan ensisijaisesti asiakkaat, jotka ovat eniten toiminnan tarpeessa ja, jotka vastaavat parhaiten kohderyhmää. Haastattelujen perusteella on karsittu pääasiassa ne jotka pärjäävät myös jossain muualla, tästäkään huolimatta ei kaikkia toiminnan tarpeessa olevia pystytä valitsemaan mukaan.

Aloitin kirjoittamalla kaikki haastattelut puhtaiksi Excel taulukkoon. Otin otantaani mukaan kaikkien osallistujien haastattelut, joiden kanssa itse olin tekemisissä kevään aikana. Myös sellaisten ihmisten haastattelut, jotka aloittivat työskentelyn pajalla kesken lukukauden tai, jotka keskeyttivät työskentelyn ennen pajajakson virallista päättymistä.

Legioonateatterin toiminnasta vastannut henkilö ehdotti, että lähtisin tutkimaan toiminnan vaikuttavuutta osallistujan näkökulmasta. Opinnäytetyö prosessia ohjaavan opettajan neuvosta viisastuneena päätän yhden pääkysymyksen sekä 2 apukysymystä, joiden avulla saan vastauksen tutkimaani aiheeseen. Haastattelujen vastaukset antavat siis vastaukset asettamiini kysymyksiin ja näin ollen myös tutkimukseni tulokset.

Tutkimukseni on kvalitatiivinen, joka rakentuu yhden pääkysymyksen ja kahden apukysymyksen avulla.

Pääkysymykseni olen asetellut muotoon: Miten Legioonateatterin toiminta on vaikuttanut osallistujaan hänen omasta näkökulmastaan, sosiaalipedagogisista suuntaviivoista käsin? Ensimmäinen apukysymykseni, jonka pohjalta haastatteluja tutkin on muodossa: Millä keinoilla osallistujan kuuleminen ja äänen kuuluville saaminen näkyy Legioonateatterin toiminnassa, käytännössä? Toinen apukysymykseni on: miten osallistujan kuuleminen ja kuulluksi tuleminen onnistuu Legioonateatterissa?

Kirjoitan haastattelujen kommentteja tekstiin, aina sopivan paikan tullen. Tutkimusotokseni on sen verran pieni, että lähes jokaisen yksilöllinen kokemus on merkityksellinen. Oikeastaan se on todella hyvä, näin ollen saan juuri tämän minun kohtaaman ryhmän mielipiteet ja kokemukset näkyviin, jonka johdosta pystyn pohdiskelemaan näkemiäni ja kokemiani asioita konkreettisemmin, keräämäni teoria-tiedon pohjalta.

Pyrin hakemaan vastauksia kysymyksiini haastattelujen pohjalta, yritän katsoa haastatteluja mahdollisimman objektiiviseksi ja yritän antaa omien ajatusteni pysyä kauempana. Uskon sen olevan todella vaativaa, koska olen todella tunteilla elävä ihminen ja Legioonateatterin toiminta vetosi nimenomaan tunteisiini. Haasteellista tästä objektiivisesta tarkastelusta tekee se, ettei Legioonateatterin haastatteluissa suoranaisesti kysytty kuulemisesta ja kuulluksi tulemisesta, vaan vastaukset täytyi hakea rivien välistä.

Syynä kiinnostumiseeni asiakkaan kuulemisesta ja kuulluksi tulemisen kokemuksista, on sen oleminen tärkeä osa omaa ammatillisuuttani. Koen sen hyvin tärkeäksi osaksi sosiaalialan kentällä työskentelyä. Mielestäni asiakkaan kuuleminen ja kuulluksi tuleminen on tärkeä osa, asiakkaan kokemusta itsestään merkityksellisenä ja arvokkaana ihmisenä.

3 SOSIAALIPEDAGOGIIKKA

Sosiaalipedagogisen toiminnan peruseriaatteita ovat ihmisen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja ihmisen elämänlaadun parantaminen yhdessä hänen kanssaan (Hämäläinen & Kurki 1997. 49, 188, 189.). Sosiaalipedagogiikassa on kyse kasvatuksesta, jolla nähdään olevan yhteiskunnallinen luonne. Kasvun tukemisessa keskeiseksi voidaan nostaa yhteiskunnalliset ja vuorovaikutukseen liittyvät päämäärät. Kyse on kasvattamisesta yhteiskuntaan, mutta ei yhteiskuntaa varten. Keskeistä kasvatuksessa on vuorovaikutuksessa oppiminen, jossa sekä kasvattaja että kasvatettavat antavat ja saavat. (Yhteiskunnallinen osaaminen- haaste ja tehtävä 2009, 199.)

Sosiaalipedagogiikassa on olennaista ihmisen oma kokemus subjektiudestaan, oman elämänsä herruudesta. Kokemus siitä, että hän itse on vastuussa elämästään ja pystyy elämänsä itse omalla toiminnallaan ja omilla valinnoillaan vaikuttamaan. Työntekijän tehtävänä on vahvistaa ja auttaa asiakasta vahvistamaan tätä käsitystään itsestä. Tätä sosiaalipedagogista tehtävää edesauttaa työntekijän vuorovaikutus suhteessa asiakkaaseen. "Sosiaalipedagogiikan keinoin yksilöitä ja ryhmiä tuetaan vastuuta ottaviksi yhteiskunnan jäseniksi. Lähtökohtina sosiaalipedagogisessa työssä on yksilön tai ryhmän sosiaalisen todellisuuden ja sosiaalisen ympäristön hahmottaminen." (Ranne & Rouhikainen-Valo 2005, 33.)

Uudessa keskustelussa ihmisen nähdään rakentuvan vastavuoroisissa sosiaalisissa suhteissa toisiin ihmisiin, ja suhteissa kielellä on keskeinen asema. Tästä näkökulmasta asiakkaan subjektiivisuus ulottuu myös dialogisen suhteen alueelle. Linkittäisin tämän kielen mihin Mönkkönen (2007, 83.) edellä viittaa, siihen mitä meille on 3,5 vuoden koulutuksemme aikana opetettu. Työntekijän täytyy puhua samaa kieltä asiakkaan kanssa, jotta turhilta väärinymmärryksiltä välttyttäisiin. Tässä yhteydessä tarkoitan kielellä, molempien ymmärtämää kieltä, että puhutaan asioista samoilla nimillä ja molemmat ovat perillä käsiteltävästä asiasta.

3.1 Hyvään vuorovaikutukseen tarvittavat elementit

Hyvä vuorovaikutuksen suunta on asiakaslähtöisyys ts. asiakaskeskeisyys. Keskustelu asiakaslähtöisyydestä tai keskeisyydestä on ollut asiakastyön vuorovaikutuskulttuurin kannalta tärkeää, tuumaa Kaarina Mönkkönen kirjassaan *Dialoginen asiakastyö* (2007, 83). Keskustelu on valottanut asiakkaan subjektiivuuden, itse määrittelyn ja itsemääräämisen näkökulmia, lisäksi keskustelu on nostanut esiin asiantuntijavaltaan liittyvää kritiikkiä. Nimenomaan on haluttu nostaa esiin asiakkaan elämäntarina sellaisenaan ilman työntekijän omia vahvoja tulkintoja, jatkaa Mönkkönen (2007, 83.).

Mönkkönen (2007, 88) on käyttänyt esimerkkinään Jaakko Seikkulan (1995) tapaa erottaa toisistaan monologisen dialogin ja dialogisen dialogin. Monologisessa dialogissa keskusteluun osallistuvien osapuolten lausumat eivät varsinaisesti kytkeydy toisiinsa tai rakennu toisistaan vaan keskustelun osapuolet tuovat omia näkemyksiään esiin ikään kuin rinnakkain. Esimerkiksi lääkärin ja potilaan välistä vuorovaikutusta voisi kutsua monologiseksi dialogiksi, siinä asiakas kertoo oireensa, johon lääkäri antaa hoidolliset neuvonsa – vain lääkärillä on mahdollisuus määrittää asioiden suhteita ja merkityksiä. Varto (2007, 63) määrittelee monologin vallan ottamiseksi ja oman näkökulman nostamiseksi ylitse muiden. Monologissa ei välttämättä kukaan kuuntele eikä toisen puhe vaikuta siihen, kuinka toinen muotoilee monologinsa. (Mönkkönen 2007,88.)

Dialogisessa dialogissa puolestaan tilanteeseen aukeaa kokonaan uusia perspektiivejä – näkökulmia. (Mönkkönen 2007, 88). Tavanomainen yhteydenpito koostuu useinkin asioista, joista kenelläkään osallistujista ei ole mitään kokemusta, esim. mielipiteistä, juuri luetusta tai kuullusta, satunnaisista väitteistä ja jostakin, jota keskustelijat luulevat tiedoksi. (Varto 2007, 63).

Ammatillisessa yhteistyössä tavoitteena on dialogiin perustuva keskustelu. Dialogi ja dialogisuus ovat syntyneet ja kehittyneet sellaisten ihmisten tuottamina, joiden kulttuurissa erilaisten mielipiteiden tai näkökulmien esiin nostaminen ei ole ollut sallittua. Dialogia voi luonnehtia kahden tai useamman yksilön väliseksi kommunikatiiviseksi suhteeksi, jonka tarkoituksena on uuden luominen ja yhteisen ymmärryksen synnyttäminen. Dialogissa korostuvat ilmaistun asian tarkastelu eri näkö-

kulmista ja kuuntelu. Dialogin avulla ei haeta yhtä totuutta, vaan kertomuksen moninaisuutta. Tästä käytetään käsitettä polyfonisuus, joka tarkoittaa erilaisten ääni-en, kokemusten ja mielipiteiden mukana oloa keskustelussa. (Kiviniemi & Läksy & Matinlauri & Nevalainen & Ruotsalainen & Seppänen & Vuokila-Oikkonen 2007, 83 & 84.) Mielestäni käyttämäni lähde on asianmukainen myös sosiaalialan työkentälle, vaikka se nimensä mukaan onkin tarkoitettu mielenterveystyön kentällä työskenteleville. Mitä enemmän dialogisuutta käytetään ihmisten kanssa työskentelyssä, sitä enemmän heidän oma autonomisuutensa ja oma-aloitteellisuutensa elämäänsä nähden kasvaa.

Kahden subjektin, kahden tasavertaisen ihmisen kohtaamisessa, jossa kumpikin kuuntelee ja kunnioittaa toista, mielipide-eroista huolimatta toteutuu dialogi. Dialogissa ei siis pyritä muuttamaan toisen mielipidettä, vaan sen sijaan jakamaan molempien keskustelu osapuolten mielipiteet. Molemmat haluavat lähestyä ja ymmärtää kolmatta maailmaa. (Ventola & Renlund 2005, 37.)

Dialogi voi tapahtua vain silloin, kun paikalla on ihmisiä, joilla on erityinen syy ja valmius jakaa keskenään koettuja asioita. Tilanne edellyttää luottamusta, antautumista ja yhteistä päämäärää. Dialogin muodostumiseksi ei tarvitse olla ennalta suunniteltua tilannetta, vaan jokin ennalta yhdentekevä tilanne muuttuu huomamatta sisäistyneemmäksi, herkemmäksi ja luottavaisemmaksi. Tärkein edellytys dialogin muodostumiseen on halu ja rohkeus kokemansa jakamiseen toisten kanssa sekä vilpitön yritys puhua siitä tavalla, joka ei ole kliseinen. Dialogi on riippuvainen ihmisten välille kootusta puheesta, joka ei ole kokonaan riippuvainen kenestäkään mutta aina riippuvainen kaikista paikalla olevista. (Varto 2007, 62 & 63.)

”Dialogi edellyttää syvää uskoa ihmiseen, uskoa hänen kykynsä tehdä ja uudistaa, luoda ja luoda uudelleen, uskoa hänen kutsumuksensa enemmän ihmisenä olemiseen -” (Freire 1972, 63; Ventola 2005, 39.)

Dialogin yhteydessä tärkeä käsite on dialogisuus, joka merkitsee asiakassuhteessa suhteen näkemistä molemminpuolisen ymmärryksen rakentamisena, joissa ei mennä joko työntekijän tai asiakkaan ehdoilla vaan molempien ehdoilla. Dialogisuuden kannalta on tärkeää olla hienotunteinen ja sensitiivinen sanojen suhteen, sillä sanat saattavat merkitä eri ihmisille eri asioita. (Mönkkönen 2007, 88 & 91.) Työntekijän tulee kuitenkin välttää liikaa sensitiivisyyttä, jolloin saattaa käydä, ettei hän sanokaan oikein mitään, kun pyörittelee sanoja. Tai ainakin asiakkaalle saattaa jäädä kuva, ettei työntekijä sanonut mitään – kierteli ja kaarteli vain.

Dialogisuudella asiakastyössä tarkoitetaan pyrkimystä yhteisen ymmärryksen rakentumiseen ja taitoa edesauttaa vuorovaikutuksen kulkua siihen suuntaan. Kaikki keskustelu ei ole dialogista, vaikka keskustelussa olisikin pyrkimys tasavertaisuuteen osapuolien välillä. Dialogisuus kuvaa myös ihmiskäsitystä ja maailmankuvaa, jotka luonnollisestikin vaikuttavat tapaan kohdata toiset ihmiset. (Mönkkönen 2007, 86.) Dialogisuus ei ole myöskään pelkkää puhetta, toisen kuuntelua tai keskustelua. Se on enemmän, sillä parhaimmillaan molemmat oppivat ja voivat muuttaa mielipiteitään tai asenteitaan. Tästä johtuen dialogisuutta tulisi ajatella sekä kommunikationa että suhteena. (Mönkkönen 2007, 88 & 89.)

Dialogisuuden yksi tärkeä elementti on vastavuoroisuus, jossa jokainen osapuolista pääsee luomaan tilannetta ja vaikuttamaan yhteisiin päämääriin. Dialogiseen puheeseen liittyy tiiviisti piirteet, joita voi tunnistaa muidenkin puheessa: keskeneräisyys, skemaattisuus, historiallisuus, aistillisuus, kehollisuus, visuaalisuus, pyrkimys kokonaiskuvaan. (Varto 2007, 63.) Dialogisen vuorovaikutuksen syntymiselle peruspilari on luottamuksellisuus, jotta kaikilla osapuolilla on turvallista kertoa omat mielipiteensä, eikä niitä koeta uhkaavina (Mönkkönen 2007, 89).

Litteroimissani Legioonateatterin haastatteluissa, ainakin 2/19 vastaajasta mainitsi luottamuspuolan, varsinkin yksilöohjaajaa kohtaan. Toinen vastaajista kertoi hänen naureskelleen yhden ryhmäläisen kustannuksella tämän ko. ihmisen poissa ollessa, kyseessä oli ihmisen omaan yksityiselämään liittyvä asia. Vastaaja koki tämän tilanteen haittaavan häntä itseään, yksilöohjaajalle omien asioiden kertomisesta. Myös minun vaitiolovelvollisuuteni perään kyseltiin huomattavan usein harjoitteluaikani ja muutenkin osa porukasta oli kiinnostunut dokumenteista, joita harjoittelupaikalla tein. Tässä kirjoitellessani ja mietiskellessäni huomasin yhden mielenkiintoisen asian. Naiset mainitsivat useimmin miespuolisen yksilöohjaajan vaitiolovelvollisuutta koskevat ongelmat, kun puolestaan miespuoliset ryhmäläiset olivat kiinnostuneempia minun vaitiolovelvollisuudestani. Siitä huolimatta, että asiakkaat ovat aikuisia, he kaipaavat sukupuolisensitiivistä kohtaamista.

Dialogisuus toteutuu, vaikka molemmat osapuolet eivät siihen pyrkisikään. Vilpittömyyden ja rehellisyyden toteutuminen edellyttää, että jokainen osallistuja sitoutuu avoimeen dialogiin. Osallistujalla on kuitenkin oikeus suojata itseään ja säilyttää salaisuutensa – kaikkea ei tarvitse jakaa. (lähde hukassa, a.) Lehtovaara-Jaatinen (1996) korostaa luottamuksellisuuden olevan eräitä asioita, joita ei voi yksipuolisesti rakentaa, vaan se rakentuu ihmisten välille tai sitten ei (Ventola 2005, 38). Ei voi vain päättää, että nyt sinä luotat minuun.

Dialogisuus on yhteyttä toiseen ihmiseen ja ihmisenä olemisen tapa (Ventola 2005, 38). Kasvatusfilosofi Rauno Huttunen (1991) huomauttaa, ettei dialogisuuteen kuulu toisen harhauttaminen, eikä toisen mielipiteen tai persoonan halventaminen (Mönkkönen 2007, 92).

Dialoginen kohtaaminen on myös osa asiakaslähtöistä työskentelyä. Se on Mezirowin 1991 luoma käsite, johon olennaisesti liittyy: osallistuminen, sitoutuminen, vastavuoroisuus, vilpittömyys ja rehellisyys, luottamus sekä reflektiivisyys. Osallistumisella Mezirow tarkoittaa, että jokaisella on mahdollisuus osallistua keskusteluun tai toimintaan. Osallistuminen on vapaaehtoista ja se voi toteutua monin eri tavoin. Osallistujien valmiudet saattavat olla eritasoisia ja vaikuttaa myös rajoittavasti, mutta ne eivät kuitenkaan estä osallistumista. Hänen tarkoittamansa sitoutuminen edellyttää pitkäjänteistä työskentelyä, halua kuunnella ja tunnistaa toisen tunteita ja ajatustapoja, mutta sitoutuminen ei saa johtaa riippuvuuteen eikä alistamiseen. Vastavuoroisuus on keskinäistä kunnioitusta ja huolenpitoa. (lähde hukassa, a.)

Dialogiseen kohtaamiseen vaaditaan luottamusta, uskoa toisen ihmisen vilpittömyydestä. Mikäli luottamus petetään, usko toisiin ihmisiin horjuu. Tästä seuraa suojaamisrefleksi kohtaamistilanteissa, koska ei halua lähestyä liian avoimesti. Suojautuminen saattaa näkyä myös vastahakoisuutena uusiin asioihin tai jopa vihamielisyytenä. Onnistuakseen dialogisessa kohtaamisessa vaaditaan kykyä itse-kriittiseen reflektioon, omien asenteiden, toimintatapojen sekä ajattelun arviointiin. (Ventola 2005, 39 & 40.)

Kurki (2000, 131.) on kirjoittanut Martin Buberin ajatuksesta suhteesta toiseen ihmiseen. Aito Minä – Sinä -suhde on avoimuutta, suoruutta, molemminpuolisuutta ja läsnäoloa. Toinen ihminen kohdataan koko olemuksella, aidosti, vertailematta. Minä – Se -suhde puolestaan on subjekti – objekti -suhde, jossa toista kohdellaan esineenä: häntä ei osata kuunnella.

Yhteisöteatterille on ominaista, että se pyrkii välttämään ulkoapäin saneltua monologisuutta. Työskentelyn keskiössä ovat yhteisön jäsenet, joiden mielipiteitä ja ajatuksia käsiteltävästä aiheesta kuullaan. Tavoitteena on myös eri yhteisöryhmien välinen dialogi. Ohjaajan ja yhteisössä toimivan ryhmän on syytä tunnistaa omat ennakkoluulonsa ja asennoitumisensa käsiteltävään aiheeseen. Yhteisöteatterin tavoitteena on nostaa esiin hiljaista tietoa, hätkähdyttää sekä havahduttaa. Fasilitaattorina eli toiminnan alulle panijana ohjaaja luo tilaa kuulumiselle ja kuulluksi tulemiselle. (Ventola 2005, 51.)

3.2 Vuorovaikutus tutkimuskysymysten viitekehyksestä

Puhumista tärkeämpää on kuunteleminen. Yhteisöteatteri opettaa molempia taitoja. Se opettaa kommunikoimaan. Kuuntelemisen vaikeus voi olla yhteisöllinen ongelma, joka puolestaan voisi olla alku yhteisöteatterille. (Koponen n.d.)

Omasta päänsisäisestä käsikirjoituksesta luopuminen on tärkeää. Kyky kuunnella ja antaa ryhmän tuoda ajatukset eikä johdatella ja manipuloida tilannetta eteenpäin omapäisesti. Halu ottaa selvää olennainen ryhmän tilanteesta, jonka kanssa työskentelee ja soveltaa harjoitteita suhteessa ryhmään ja tilanteeseen, on tärkeää. Pitäisi olla herkkä havainnoimaan ympäristöään ja ihmisiä. Kyky aistia missä mennään ja rohkeus muuttaa linjaa tarvittaessa tilanteen mukaan on tarpeellinen ominaisuus. Pyhä pyrkimys, avoin mieli, elämän mittainen oppiminen sekä rakkaus ja kiinnostus ihmisiin, joiden kanssa tekee töitä auttavat työskentelemään työpajalla. (Vehviläinen 2005, 74-81.)

Kuuleminen on empaattista kohtaamista, luetaan ns. rivien välistä, sen avulla pystytään luoda kunnioittava suhde työntekijän ja asiakkaan välille. Kuullaan pienimmätkin sanat ja eleet, kysytään tarkentavia kysymyksiä keskenjääneistä lauseista. Omasta mielestäni ihminen kokee itsensä merkitykselliseksi, kun hän kokee tulleen kuulluksi. Kuten sosionomi opinnoissa olen oppinut, asiakas on oman asiansa asiantuntija, eikä hänen asioitaan voi kukaan muu paremmin tietää asiakkaan henkilökohtaiselta kannalta. Luonnollisesti työntekijä on teoriassa asiantuntija, mutta asiakas tuntee itsensä käytännössä. Tärkeä osa kuulemista on juuri tämän tosiasian hyväksyminen, työntekijän tulisi välttää oletuksien esittämistä. En ehtinyt löytää aiheesta kirjallisuutta, koska ennalta lainatuissa teoksissa ei sanottu siitä mitään, joten yllä kerroin omin sanoin siitä mitä olen oppinut 3,5:n vuoden aikana opiskellessani sosionomiksi.

Legioonateatterissa asiakkaat antoivat minulle palautetta juuri kuulemisesta, korvani olivat siellä missä kukaan ei odottanut niiden olevan. Sopivan tilaisuuden tullen esitin asiakkaalle kysymyksen liittyen kuulemaani, jonka asiakas koki miellyttävänä. Eräs osallistuja sanoikin minulle, että on positiivista huomata jonkun kuuntelevan. Mielestäni se oli erityisen hämmentävää, kun asiakkaalta kysyi yksinkertaisen kysymyksen ”mitä sinulle kuuluu?” saikin vastaukseksi ”ei sinua oikeasti se kiinnosta”. Tällainen oletus antaa minulle aihetta kysyä, että millaisten ihmisten kanssa

hän on aiemmin työskennellyt, kun heti ensimmäisenä epäilee minun tarkoitusperiäni.

Asiakkaalle ei saisi jäädä tunnetta, ettei häntä kuunneltu, eikä hän tullut kuulluksi. Tällaisen tilanteen havaitsin viimeisenä harjoittelupäivänäni Legioonateatterissa. Siellä oli jokin keskustelu meneillään, jossa osallisina olivat ryhmän ohjaaja ja yksi pajalainen. Keskustelun päätteeksi, ohjaajan poistuttua paikalta, tämä pajalainen tuumasi, ”miten tämä nyt näin meni, ihan kuin minua ei olisi yhtään kuunneltu”, johon toinen pajalainen tuumasi, ”niinhän täällä aina käy, eihän se mitään uutta ole”. Tuo tuntui minusta kummalta ja suhteellisen pahalta, sillä oli kyseessä millainen tahansa keskustelu, tulisi sen olla ohjaajan ja asiakkaan välillä dialoginen. Sellainen vastavuoroinen puhelu, jossa kummankin mielipiteitä ja lausuntoja kunnioitettaisiin, ja jossa kummankin mielipide olisi yhtä oikea ja väärä, jossa yritetään saada tilanteeseen ratkaisu, jonka jälkeen kummallakin on yhtä pätevä olo.

Kuuntelua ja kuulemista voisi helpottaa Legioonateatterissa esimerkiksi aamuringit, joiden merkityksen muutama ryhmäläinen toi esille haastatteluissa tai itse asiassa niiden puuttumisen merkityksen. He toivoivat sellaista vapaamuotoista kuulumisten jakamista, niin hyvien kuin huonojen. Siinä olisi paikka myös ohjaajalla kuulla yksittäisen asiakkaan keskustelu tai muu avuntarve, jolloin ohjaajalla olisi helppo pyytää asiakas kahdenkeskiseen juttutuokioon yleisen juttutuokion lisäksi. Osa toivoi jatkuvia kontrollikeskusteluja, jolloin asioista olisi helpompaa mennä juttelemaan, kun olisi ns. pakko. Eihän se tietenkään automaattisesti tarkoita, että asiakas heti kertoisi asioistaan avoimesti, mutta ainakin hänellä olisi siihen mahdollisuus.

Myös kuulluksi tuleminen on osa kuuntelua ja kuulemista, siinä asiakkaalle tulee kokemus hänen tulleen kuulluksi. Yhteisöteatterissa annetaan ääni taiteen keinoin, monenlaisille mielipiteille ja vahvistetaan ihmisten ja yhteisöjen omaa identiteettiä. Näin ymmärrettynä taide merkitsee konkreettista arjen estetiikkaa ja ennen kaikkea osallisuuden eheyttävää kokemusta. (Häkämies 2005, 111.)

Erästä lähdekirjasta löysin hyvän sloganin, joka mielestäni kuvaa ihmisen äänen kuuluville saamista. ”Sosiaalipedagogisesti toimivan työntekijän tehtävänä on löytää asiakkaalle keino kertoa itsestään mahdollisimman terveellä tavalla: kuka olen, mihin yhteisöön kuulun, mitä tunteita tunnen, miten itseäni ilmaisen?” (Rinta-Harri 2005, 77.)

3.3 Toiminta vuorovaikutuksen välineenä

Vuorovaikutus on sanallista ja sanatonta viestintää, se nähdään osana itseen ja muihin tutustumista. Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa sanattomalla eli non-verbaalilla ilmaisulla ja viestinnällä on keskeinen ja merkittävä osuus. Syntyessä se on ihmisen ensimmäinen kommunikaatiomuoto ja myöhemmässä elämässä se liittyy meidät muihin ihmisiin. Kapeasti määriteltynä sanaton ilmaisu nähdään puheesta erillisenä ilmaisuna, joka sisältää kasvojen ilmeet, käsien ja käsivarsien liikkeet ja eleet, kehon asennot, kehon asennon suhteessa tilaan sekä erilaiset kehon, jalkojen ja jalkaterien liikkeet. Asiaa laajemmin määriteltäessä siihen kuuluu lisäksi puheen eli verbaalin ilmaisun sisällä havaittavia tekijöitä, kuten esim. äänen voimakkuus ja perustaaajuus, puheen rytmi ja kesto, puhevirheet ja tauot. Lisäksi vuorovaikutukseen kuuluvat ihmisten väliset etäisyydet ja muutokset näissä etäisyyksissä sekä katseen käyttäytyminen: katsekontakti, katseen suunta ja katseen pois kääntäminen. Sanattoman ja sanallisen vuorovaikutuksen irrottaminen toisistaan ei ole kuitenkaan perusteltua, vaan niitä tulee huomioida kokonaisuutena. (Kiviniemi ym. 2007, 76 & 77.)

Kertomuksen esiin saamiseen tähtäävässä keskustelussa työntekijän olisi houkuteltava omilla kysymyksillään ja kertomuksellaan asiakkaan kertomus esiin. Työntekijä tulisi olla kiinnostunut asiakkaan omille kokemuksilleen antamista merkityksistä ja tulkinnoista asiakkaan omilla sanoilla esitettynä. (Kiviniemi ym. 2007, 77.)

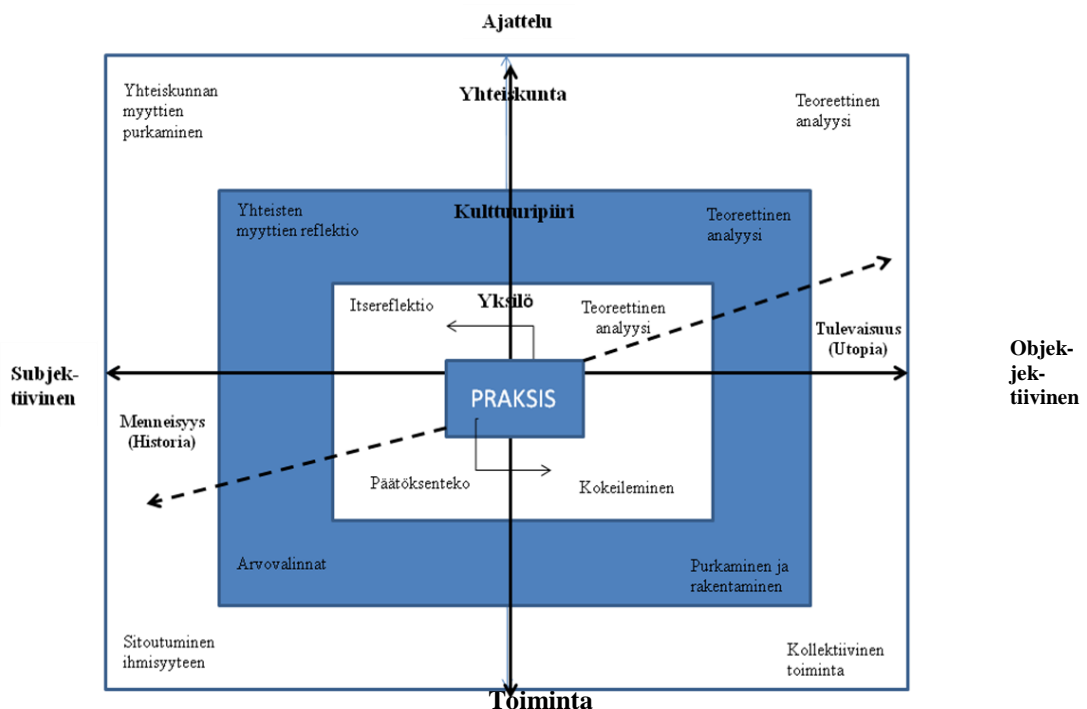
Keho ja liike ovat välineitä vuorovaikutukseen, josta osana kehokommunikaatio. Siihen luetaan kuuluvaksi mm. ääntely ja äänen vaihtelu, katse, eleet, ilmeet ja kehon liikkeet, asento, etäisyys ja rytmi. Liikekokemuksilla ”leikkimällä” ja niitä tutkimalla tullaan tietoisemmiksi esim. siitä, miten erilaiset fyysiset asennot (keho sisäänpäin/ulospäin) tai erilaiset rytmit (liike nopeasti/hitaasti) vaikuttavat toisen kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen. Kehokommunikoinnissa havainnoidaan myös, minkälainen on henkilön oma tapa lähestyä toista ja millainen etäisyys toiseen tuntuu luontevalta: pyrkiikö hyvin lähelle vai pysytteleekö käsivarren mitan päässä? Asiakastyössä oman kommunikaation sovittaminen ja yhteen soinnuttaminen asiakkaan kanssa voi vaikuttaa paljon siihen, millaisen luottamuksen ja turvallisuuden tunteen asiakas pystyy luomaan suhteessa työntekijään. (Rinta-Harri 2005, 79.)

Tunteet ja keho ovat myös vuorovaikutuksen osia. Masentuneen, ahdistuneen tai syrjäytyneen ihmisen kehollinen olemus kertoo hänen voinnistaan. Jos kehoa on vuosikausia laiminlyöty tai sen ilmaisua rajoitettu, häviää lopulta koko kehollinen

ilmaisutaito. Kun elämän solmut lähtevät selviämään ja aukeamaan, ihmisen ryhti paranee ja jäykkyys liikkeestä vähenee. Vahvistumme, kun saamme mahdollisuuden turvallisesti ja ilman arvostelua ilmaista itseämme. (Rinta-Harri 2005, 81.)

Ryhmässä liikuttaessa tullaan näkyviksi toisille. Ryhmäläisten tehdessä intuitiivista, aistillista ja luovaa liikettä, tullaan näkyväksi epätavallisella ja leikkilliselläkin tavalla. Tämä hälventää pelkoja ja häpeää, epäluuloisuus ja varautuneisuus toisia kohtaan vähenevät. Syntyy luottamusta ja yhteenkuuluvuutta. Yhteisöllisyys ja sen synnyttäminen on haaste myös sosiaalialan ammattilaiselle, kasvattajalle, opettajalle ja niin edelleen. (Rinta-Harri 2005, 81.)

Toimiminen on tyypillistä ihmiselle, jonka ansiosta se on arvokasta ja merkityksellistä. Jo pieni lapsi seuraa ympärillään tapahtuvaa toimintaa ja oppii itsestään ja ympäristöstään sen kautta. Taidot, tiedot ja kyvyt kehittyvät toiminnassa – leikki on lasten työtä. Ilman leikkiä, työtä, päivittäisiä toimintoja ja opiskelua ei ole olemassa taitoja ja tietoja, sillä synnyttäisikö taipumukset muuttuvat osaamiseksi vasta toiminnan kautta. Toiminta on keskeinen prosessi, jossa ihminen kehittää käsitystään todellisuudesta ja toisaalta myös tuottaa todellisuutta. Se on olennainen osa ihmisyyttä; ihmisellä on spontaani tarve olla aktiivinen ja toimiva. Toimintaa tarvitaan myös esimerkiksi arjen toiminnoista selviytymiseen. (Kiviniemi ym. 2007, 91 & 92.)

Praksis osallistujan yksilöllisenä, kulttuuripiiriin ja yhteiskunnallisena toimintana. (Hannula 2000, 129.)

Sekä toiminnan tekemisen vaihe että toiminnan lopputulos ovat arvokkaita monella tapaa: Oppimiseen, itseemme tutustumiseen, aktivoituaksemme, ollaksemme tuottavia, ilmaistaksemme itseämme sekä viettääksemme mukavia hetkiä toisten seurassa. Toimiessaan ihminen tulee tietoisemmaksi omista taidoistaan, kyvyistään, pätevyydestään ja tehokkuudestaan. Toimintaan osallistuminen voi olla ajanvietettä, jolloin sillä on sosiaalinen merkitys. Vähimmillään se on edes jotakin tekemistä, parhaimmillaan meillä on hauskaa ja jaamme asioita toisten kanssa. (Kiviniemi ym. 2007, 93.)

Toiminta tarjoaa myös keinoja tunteiden ilmaisemiseen ja tutkimiseen. Toiminta on usein myös tuottavaa – sekä prosessi että lopputulos voivat tuottaa mielihyvää sekä tekijälle että ihmisille hänen ympärillään. Sama toiminta voi täyttää erilaisia perustarpeita ihmisestä riippuen. Esimerkiksi leipominen voi tarjota yhdelle keinon täyttää fysiologisen perustarpeen, nälän. Toiselle se voi liittyä arvon antoon, kun toiset kehuvat hänen leivonnaisiaan. Kolmannelle se on keino itsensä toteuttamiseen ja hän nauttii toiminnasta. Neljännelle se täyttää turvallisuuden tarpeen hänen oppiessaan uutta. (Kiviniemi ym. 2007, 93.)

4 YLEISTÄ TIETOA YHTEISÖTEATTERISTA

Yhteisöteatteri on yleisnimitys laajalle kirjolle mitä erilaisimpia tapoja tehdä teatteria. Yhteistä näille yhteisöteatterimuodoille, on yhteisöllisyys ja suhde valittuun yhteisöön. Osallistavan yhteisöteatterin tarkoituksena on työskennellä muutoksen ja asioihin vaikuttamisen puolesta teatterin keinojen avulla. Se voi olla myös paljon muuta esim. tarinateatteri, näkymätön teatteri, draaman keinoja käyttävä jumalanpalvelus tai päihdevalistus tai kyläyhteisön omaa historiaa käsittelevä, yhteisön itse valmistama esitys. (Koponen n.d.)

Yhteisöteatteri on innostavan teatterin muoto, jota ei ohjata ylhäältä päin, ei siis sanota miten pitäisi ilmaista ja mikä on hyvää. Sen sijaan arvostetaan kokonaisvaltaista työtä, kunnioitetaan kulttuurista vapautta sekä moniarvoisuutta. Sen lisäksi, että teatteri on taidemuoto, se on myös väline inhimillisten suhteiden ja yhteiskunnallisen tilanteen oivaltamiseen. Toisin sanoen teatteri liittyy yhteen kulttuuriset, taiteelliset, kasvatukselliset, sekä sosiaaliset elementit. (Kurki 2000, 141.)

Osallistavalla teatterilla on ainakin kahdenlaisia muotoja. Toisissa esitykset rakentuvat yhdessä yleisön kanssa, katsojat otetaan mukaan esitykseen tekemään valintoja ja ratkaisuja erilaisissa ongelmatilanteissa tai esitystä käytetään keskustelun herättäjänä kuten esimerkiksi foorumiteatterissa. (Korhonen 2007, 111.) Prosessidraama on myös yksi osallistavan teatterin lajeista, siinä ei ole yleisöä ollenkaan vaan se on osallistujien tekemää teatteria. Prosessidraama antaa mahdollisuuden omien ajatusten ja käsitysten kyseenalaistamiseen ja muutokseen, kun ne jaetaan toisten osallistujien kanssa. Näytelmän eli fiktion maailmassa kaikkien osallistujien mielipiteet ovat tasa-arvoisia eikä kenelläkään ole valmiita yhteiskunnallisia tai ammatillisia rooleja. Tällainen ymmärrys omien ajatusten oikeudellisuudesta ja yhdenvertaisuudesta on usein kokemuksena voimaannuttava. (Korhonen 2007, 113.)

Yhteisöteatteri lähtee yhteisöstä ja siellä mahdollisesti esiintyvistä ongelmista, asiasta, johon halutaan muutos. Se on tutkimuksen tulos, josta tulee väline vastausten etsimiseen. Yhteisöteatterin tehtävänä on aktivoida katsoja ja antaa hänelle oikeasti ajattelemisen aihetta. Sen tarkoituksena ei ole tarjota valmiita kauraa vaan kylvää aktivoinnin siementä. Missään vaiheessa ei yritetä antaa valmiita vastauksia vaan pyritään siihen, että ihminen ajattelee itsenäisesti ja kysyy oikeat kysymykset. (Koponen n.d.)

Yhteisöteatterissa on tavallista, että yhteisön jäsenistä koostuva yleisö osallistuu toimintaan, pelkän katsomisen sijaan. Tästä johtuen yleisön roolia ei tulisi unohtaa tai vähätellä. Yhteisöllisen toiminnan yhtenä tarkoituksena on ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja ajatusten vaihdon lisääminen, joten kannattaa miettiä, miten yleisö saadaan osallistumaan esitykseen. Yhteinen herkistyminen ulottaa toiminnan uudelle tasolle, tuotokseen, tilaan tai paikkaan osallistumisen kautta. Mikäli esitys on esim. liian rajoja rikkova saattaa siihen mukaan otettu sivullinen tuntee olonsa epämieluisaksi, silloin yhteisestä kokemuksesta ei tule mieluisa, ja näin ollen esityksen alkuperäinen tarkoitus ei toteudu. (Innostuskirja. Nyt 2003, 53.)

Draamatyöskentely ja yhteisöteatteri tuottavat tyydytyksen ja ilon tunteita. Voimakkaat tunnekokemukset (flow) merkitsevät myös oman identiteetin vahvistumista. Juuri nämä voimaannuttavat osallistujansa, koska osallistuja löytää näyttämöllä itsestään puolia, joita ei edes tiennyt olevan olemassa. (Häkämies 2005, 113.) Kaikessa missä käyttöön tulevat ihmisten omat voimavarat, nimitetään voimavaraistavaksi tai voimaannuttavaksi työksi. Se perustuu ajatukseen, että ihmisessä itsessään on paljon kykyjä ja voimia, jotka aina eivät ole käytössä. (Yhteiskunnallinen osaaminen – haaste ja tehtävä 2009, 105.)

Yhteisöteatterissa pääsee kokeilemaan puhumista roolissa. Roolin takana ihminen on turvassa. Arvostelun ja tutkimisen kohteena on vain roolihenkilö. Roolin kautta pääsee kokeilemaan tosielämän simulaattoria - miten erilaisissa tilanteissa voisi toimia ja mitä siitä seuraa. (Koponen n.d.) Yhteisöteatterin muoto on toimintoja, aiheen tutkimiseksi ja asetetun tavoitteen saavuttamiseksi. Siihen voi liittyä eri tieteenalojen työskentelyä, yhteisiä rituaaleja ja juhlia. Ne liittyvät valittuun aiheeseen ja johtavat kohti yhteisesti sovittua päämäärää. (Ventola 2005, 51.)

Yhteisöteatteri on luonteeltaan paikallista. Sen sisällöt nousevat alueellisen väestön tai muutoin samaan ryhmään kuuluvien ihmisten omista kysymyksistä. Taustafilosofiana on osallisuus ja mahdollisuus muutokseen. Toiminnan tavoitteena on tarkastella ryhmälle itselleen merkityksellisiä asioita, tapahtumia ja kokemuksia draaman muodossa. Yhteisöteatterin päätavoite ei ole itse esitys ulkopuoliselle yleisölle, vaan enemmänkin jokaisen yhteisöön kuuluvan yksilön henkilökohtainen kokemus. (Häkämies 2005, 111.)

Teatteri johdattaa osallistujat toimintaan, kehittää heidän autonomiansa tasoa ja saa aikaan sen, että ihmiset astuvat ulos passiivisuudestaan, asettuvat suhteisiin toistensa kanssa. Teatteri on antiikin ajoista lähtien ollut aktiviteetti, joka voi auttaa ihmisiä parempaan tietoisuuteen, parempaan ymmärtämiseen ja parempaan

henkiseen kehitykseen, itsereflektioon sekä kriittiseen ajatteluun. (Kurki 2000, 141.)

Toiminnallisten menetelmien käyttö rohkaisee asiakasta aktiivisuuteen ja aloitteellisuuteen sekä auttaa häntä löytämään myönteisiä voimavarojaan ja mahdollisuuksiaan. Toiminta tapahtuu aina tässä ja nyt, joten toimintaan osallistuminen ja siinä suoriutuminen on suhteessa siihen ympäristöön, jossa se tapahtuu. Näin asiakas saa käsitystä omista vahvuuksistaan ja kehittämisen alueistaan hyvin konkreettisesti ja realistisesti. (Kiviniemi ym. 2007, 94-96.)

Keskeistä kaikissa osallistavan teatterin työmuodoissa on käsitellä sorron, sorretun ja sortajan tematiikkaa (Rusanen 2005, 27). Saadessaan tietoa osaamisestaan asiakas tulee tietoisemmaksi ja varmemmaksi itsestään sekä omista taidoistaan, jolloin esimerkiksi hänen itseluottamuksensa vahvistuu. Toiminnan avulla voidaan oppia myös uusia taitoja, jotta asiakkaan kyky selviytyä sekä tässä hetkessä että tulevaisuudessa vahvistuisi. Toiminnan edellytykset eivät riitä, vaan tarvitaan myös toimintaa, jossa ihminen kehittyy. (Kiviniemi ym. 2007, 94-96.)

Teatteri tuottaa jaettua kiintymistä ja iloa, kasvattaa persoonallista vastuuta, auttaa tuottamaan ja ymmärtämään ideoita sekä asettamaan niitä vastakkain. Auttaa vaihtamaan kokemuksia sekä punnitsemaan ihmisten yhteisesti jakamaa arkea. Teatteri on myös sosiaalisen kritiikin muoto, se valaisee yhteisössä näyttäytyviä ideologisen ja kulttuurisen hallinnan ja tukahduttamisen muotoja. (Kurki 2000, 140.) Teatteri kertoo tarinaa, se puhuu niistä asioista, joista muuten vaietaan tai joille ei yksinkertaisesti ole sanoja. Teatteri on väline tuoda omat mielipiteet julki ja herättää ihmiset katsomaan asioita useammalta kuin yhdeltä näkökantilta, se on myös näyttelijän ja yleisön välistä vuorovaikutusta. (Koponen n.d.)

Osallistavaa draamaa ei rakenneta katsojia varten, vaan osallistujat rakentavat sen tarkastellakseen kulttuurisia merkityksiä. Teatterin keinoin tehdään näkymätön näkyväksi. Toisessa ääripäässä osallistavan teatterin muotoja kaikki osallistuvat prosessiin, eikä varsinaisia katsojia ole lainkaan. Toisessa päässä ovat esitykset, joihin katsojat voivat osallistua kommentein, mutta muuten ovat katsojan roolissa. (Rusanen 2005, 24.) Osallistavaa yhteisöteatteria voidaan käyttää myös todellisuuden tutkimisen metodologisena välineenä, ja myös tutkimuksen tulokset voidaan ilmaista teatterin keinoin (Kurki 2000, 141).

Sorrettujen teatterin, kehittäjänä tunnetaan brasilialaissyntyinen Augusto Boal (s. 1931). Sorrettujen teatteri on yksi yhteisöteatterin muoto, joka tunnetaan myös

nimellä kansan teatteri. Sen tavoitteena on herättää ihmiset sorrostaan, saada heidät tiedostamaan tilanteensa ja saada heidät toimimaan sekä herättää ihmiset oman elämänsä muutoksen tekijöiksi. Teatterin avulla ihminen harjoittelee toimiakseen todellisuudessa. (Kurki 2000, 142.).

Kirjassaan *”Stop! E magico”* Augusto Boal kiteyttää kirjan esipuheessa näkemystään teatterista. Teatterin ei tulisi enää olla pelkkää jakelutavaraa, jossa teatteriväki, tuottajat, valmistelee tuotteita, teatteriesityksiä katsojille eli kuluttajille. Boalin mielestä pitkälle kehittyneissä yhteiskunnissa ihmisten väliset suhteet jähmettyvät hierarkkiseksi valtasuhteiksi, ylhäältä alaspäin suuntautuviksi käskynjaoksi, rituaalinomaisiksi alistamisen kehiksi. Boalin mukaan teatterin perustehtävänä on *”vaalia ja nostattaa kapinallisuuden pyhää tunnetta”*. (Kettula 1994, 21.) Boalin teatterikäsityksen pohjana oli ajatus, että jako näyttelijöihin ja passiiviseen yleisöön oli todellakin heijastusta yhteiskunnan jakautumisesta eri arvoisessa asemassa oleviin ihmisiin. (Kettula 1994, 59.)

Augusto Boalia pidetään forumteatterin isähahmona, hän on sanonut, että *”sortoa esiintyy kun dialogi muuttuu monologiksi”*. Lauseessa kiteytyy osallistavan yhteisöteatterin perusidea: keskusteleminen. (Koponen n.d.) Osallistavaa teatteria ei tehdä taidekontekstissa vaan erilaisissa yhteisöissä, laitoksissa, koulutustilaisuuksissa sekä sotatoimialueilla. tekemisen tavoitteet ja osallistavan teatterin lajit voidaan jakaa karkeasti kolmeen alueeseen: yhteisölliseen, kasvatukselliseen ja terapeuttiin. Yhteistä näille on pyrkimys muutokseen, johonkin parempaan, enemmän asioiden hämmentämiseen yhdessä kuin ratkaisujen löytämiseen. (Korhonen 2007, 111.)

Boal oli omaksunut ajatuksia Paolo Freireltä, joka myös oli brasilialainen, aikansa filosofi ja pedagogi. Freiren ajattelu kiteytyy pedagogiseen näkemykseen toivosta, vapautumisesta ja muutoksesta. Toiminnan keskus on sosiokulttuurisessa innostamisessa. Freiren ajattelun keskeisiä peruspilareita ovat: yhteisöllisyys, osallisuus, herkistyminen, dialogi, luovuus ja toimintaan sitoutuminen. Tietoisuus oman elämän todellisuudesta mahdollistaa toimimisen tulevaisuuden suuntaisesti. Tätä muutoksen mahdollistavaa, todellisuuden katsomista teatterin keinoin, toteutti Boal yhteisöteatterissaan. Aiheesta enemmän Freire 2005. (Häkämies 2005, 112.)

Tuomalla esiin ongelman yksilöiden kautta Boal haluaa päästä yleiselle tasolle, tietyn ryhmän yhteiseksi kokemiin kysymyksiin. Ja erityisesti asioihin, joista ihmiset eivät ole niin tietoisia. Boal haluaa sitoa yleisön intensiivisemmin esitykseen, ja hän tarjoaa mahdollisuuden osallistua ongelmien ratkaisuihin. Hän havainnollistaa asiaa

englannin kielen sanalla katsoja, spectator; hän haluaisi korvata sen sanaleikillä spect-actor, joka tarkoittaa sekä näkijää että toimijaa. (Tampereen kaupunki 2003.)

4.1 Yhteisöteatterin muotoja

Sorrettujen teatteri alkoi muotoutua vuonna 1973, jolloin Augusto Boal alkoi kysyä yleisöltä, mitä päähenkilön pitäisi tehdä, jotta hän pystyisi ratkaisemaan yhteisössään ja yhteiskunnassa ilmeneviä ongelmia (Rusanen 2005, 27.). Augusto Boal teki 40 vuotta sorrettujen teatteria Amerikoissa, Euroopassa ja Aasiassa. Hän teki vuorovaikutteisesta teatteristaan tavan toimia politiikassa, toimiessaan kotikaupungissaan Rio de Janeirossa parlamentin jäsenenä. Hän kiersi teatteriryhmänsä ja poliitistien avustajiensa kanssa Rion vähäosaisimpien yhteisöissä nostaen esiin akuutteja ja sosiaalisia kysymyksiä. Neljän vuoden aikana toteutettiin 42 projektia, joista sai alkunsa kolmesta uutta lakia. Boal nimesi Sorrettujen teatterin uuden vaiheen nimellä Lakia säättävä teatteri. (Tampereen kaupunki 2003.) Boal määrittää oman kokemuksensa pohjalta sorrettujen teatterin seuraavasti: Se ei ole teatteria sorretuille, vaan teatteria, jota luovat sorretut itse. Se ei ole teatteria, jossa näyttelijät tekevät roolitulkintoja, edustavat jotain mitä he eivät ole. Se on teatteria, jossa jokainen esittää omaa itseään, organisoii, muuttaa elämäänsä, analysoi tekojaan ja yrittää löytää uusia teitä oman vapauttamisensa toteuttamiseksi. Jokainen lähtee liikkeelle itsestään, omista kokemuksistaan ja on samalla itse sekä analyytikko että analysoitava. (Kettula 1994, 22.)

Vapauttava teatteri pohjautuu Augusto Boalin ajatukselle ”Jokainen ihminen on luova, jokainen ihminen on näyttelijä, jokainen ihminen oppii lukemaan, toimimaan ja muovaamaan ympäristöään.” Näiden aatteiden perusteella Boalin oli lähdettävä maanpakoon Brasiliasta Eurooppaan. Ohjelmistoa ei lyödä lukkoon, vaan se vaihtelee tilanteiden, yleisön ja esiintymispaikkojen mukaan. Tarkoituksena on murtaa raja yleisön ja katsojien välillä. (Kettula 1994, 59 & 60.)

Foorumiteatteri on yksi yleisimmistä Augusto Boalin kehittämistä yhteisöteatterin muodoista. Forum-teatterin olennaisena tavoitteena on avata keskustelu yhteisöä askarruttavista teemoista. Siinä pyritään ensisijaisesti hyödyntämään teatteria väliinään, ei niinkään tuottamaan taiteellisesti korkeatasoisia teatteri esityksiä. (Rusa-

nen 2005, 28.) Foorumiteatteri menetelmällä työstetään paikallisten ihmisten ongelmista tehtyjä esityksiä, joissa kokeillaan esimerkiksi vaihtoehtoisia loppuja. Katsojat vaikuttavat siihen, mitä näytelmän henkilöille tapahtuu. Foorumiteatteri on yleisöä osallistava teatterimuoto, jossa on omat sääntönsä. Forum-teatterin tarkoituksena on käsitellä, keskustella ja kokeilla miten erilaiset toimintatavat vaikuttavat tilanteisiin, joissa ilmenee sortoa. Keskustelun ja osallistumisen myötä pyritään yhteisön, ja yksilöiden voimaantumiseen. (Wikipedia 2010.)

Forum-teatteri toimintaa johtaa ohjaaja, jota kutsutaan jokeriksi. Jokeri on juontaja tai seremoniamestari, joka pitää huolta esityksen etenemisestä ja mm. lämmittää yleisöä esityksen alussa aiheeseen kysymyksillä ja leikeillä, jokeri myös esittelee tilanteet, antaa tarvittavat tiedot ja toimii linkkinä yleisön ja näyttämön välillä. Tarkoituksena jokerilla on luoda dialoginen, tasa-arvoinen tila, jossa katsojan on turvallista sanoa mielipiteensä ja osallistua keskusteluun. Jokeri esittää kysymyksiä, jotka auttavat yleisö-osallistujia analysoimaan päähenkilön, josta käytetään nimeä *protagonisti*, tekemiä valintoja. (Rusanen 2005, 28.)

Forum-teatterissa esitetään jotain tapahtumaa, johon yleisö voi osallistua, nousta näyttämölle korvaamaan jonkun esittäjän roolia. Foorumiteatterissa käytetään hyväksi toden ja mielikuvituksen yhteistyötä tehdäkseen näkyväksi sorron ja alistamisen rakenteita ja auttaakseen ihmisiä itse muuttamaan asioita. (Kettula 1994, 22 & 23.) Itse pääsin kokeilemaan tätä menetelmää ollessani vaihto-opiskelijana Tanskassa.

Forum-teatteri tapahtuma alkaa kontaktiharjoituksilla, joihin kaikki läsnäolijat osallistuvat. Niillä pyritään esittävän teatterin perinteisten tapojen rikkomiseen sekä esiintyjä-osallistujien (*actors*) rajojen hälventämiseen suhteessa yleisö-osallistujiin (*spect-actors*). Lisäksi näiden kontaktiharjoitusten tehtävänä on rohkaista yleisö-osallistujia astumaan lavalle myöhemmässä vaiheessa esitystä. Forum-teatterissa yleisö-osallistujat saavat pääosan aktiivisina toimijoina. Yleisön osallistuessa näytelmään, raja yleisön ja esiintyjien välillä katoaa. Forum-teatteri esityksestä käytetään nimeä *tapahtuma*, koska siinä ei ole yleisöä, jotka katselijan roolissa seuraavat esitystä, vaan tapahtuma johon kaikki tasapuolisesti osallistuvat. (Rusanen 2005, 28.)

Näkymätön teatteri on arjen keskelle viety teatteriesitys, jonka tarkoituksena on saada ihmiset altistumaan ja osallistumaan ilman, että he tietävät kyseessä olevan esitys. Näkymättömän teatterin ideana on, että tapahtuman avustajat vievät läpi ennalta suunniteltua ja harjoiteltua ideaa jossain julkisessa paikassa kuten esim.

ravintolassa tai rautatieasemalla, jossa sattumalta mukaan tuleva yleisö osallistuu tapahtumiin ja joutuu ottamaan niihin henkilökohtaisesti kantaa. (Kettula 1994. 22.) Näkymättömän teatterin rooleihin kuuluvat: toiminnan tekijä, asiaan kantaa ottava positiivi ja negatiivi sekä seuraaja.

4.2 Omia kokemuksia yhteisöteatterimenetelmän toteuttamisesta

Ollessani vaihto-opiskelijana Tanskassa, pääsin kokeilemaan sekä foorumi että näkymättömä teatteria, joiden kokemuksista kerron seuraavaksi. Aloitimme foorumi-teatteri tapahtuman kontakti harjoituksilla ja leikeillä, koska meitä oli 2 ryhmää yhdessä – emmekä tunteneet toisiamme entuudestaan. Lämmittelyjen jälkeen opettaja, joka toimi jokerina, jakoi ryhmämme pienempiin ryhmiin, n.4 henkilöä/ryhmä. Omassa pienessä ryhmässä saimme pohtia kunkin omia kokemuksia esim. työharjoittelujaksoilta, mikäli siellä oli esiintynyt jokin ongelma tai tilanne, jossa ei ollut varma toimiko oikein.

Valitsimme minun kokemukseni ajoilta, työskennellessäni Iin kunnan vapaa-aikaohjaajana, nuorisotilalla. Siellä sattui tilanne poikien vessassa, kahdella pojalla oli jotain tavaraa paperi käärössä, jota he piilottelivat kun satuin menemään katsomaan. He eivät suostuneet sitä minulle näyttämään, mutta minulle tuli vahva tunne, että se oli kannabista. Itse en tuolloin osannut oikein toimia asian eteenpäin viemiseksi.

Sovimme ryhmän kesken, että 2 ryhmässäni ollutta henkilöä esittävät poikia. He olivat siis forum-esityksen antagonistit eli forum-esityksen sortajat. Antagonisti aiheuttaa omalta osaltaan protagonistin sorretun aseman. Kuten ryhmämme esimerkissä antagonistia voi olla useita, ja kuten oikeassa elämässä, antagonisti ei välttämättä tiedosta sortavansa protagonistia toiminnallaan. Näyttelin ohjaajaa, protagonistia eli sorrettua, joka on forum-kohtauksen päähenkilö. Protagonisti on sorrettu hahmo, joka joutuu kohtauksen lopussa tilanteeseen, jossa sorto kärjistyy jollain tavalla. (wikipedia 2010.)

Ensimmäisen kerran esitimme antimallin, juuri samalla tavalla kuin se oli minulle todellisuudessa tapahtunut. Keskustelun jälkeen esitys aloitettiin alusta. Katsoja-osallistujien tehtävänä on pyrkiä löytämään päähenkilön toiminnalle parempia vaih-

toehtoja (Ventola & Renlund 2005, 69.). Seuraavalla kerralla muiden ryhmien jäsenet, jotka olivat katsoja-osallistujia ja, joista käytetään myös nimeä aktiiviset havainnoijat, saivat keskeyttää tilanteen, ennalta sovitulla merkillä, välittömästi halutessaan tilanteeseen muutoksen. Keskeyttäjä tuli minun tilalle viemään tilanteen haluamaansa vaihtoehtoiseen päätökseen ts. kokeilemaan erilaista toimintamallia tilanteen hoitamiseksi. Kohtauksessa protagonistit ja antagonistit pyrkivät kohti tavoitteitaan, jotka yleensä ovat ristiriidassa keskenään. Antagonistit pyrkivät pysymään alkuperäisissä rooleissaan, mutta saattavat vahvistaa tilanteen mukaan persoonansa, jotta nähtäisiin miten vaikeaa on todellisuudessa saada muutos toiminnassa aikaan.

Kohtauksen esittämisen jälkeen Jokerin tehtävänä on kysyä yleisöltä oliko kohtaus todenmukainen ja samaistuttavissa. Jokeri keskustelee kohtauksesta ja protagonistin asemasta yleisön kanssa, jolloin yleisö aktivoituu miettimään ratkaisumalleja, jotta protagonistit pääsisivät tavoitteeseensa (Rusanen 2005, 28; Wikipedia 2010.).

Tilanne näyteltiin uudestaan, jonka aikana minä sain tilaisuuden nähdä sen ulkopuolisen silmin, sain tilanteeseen monia erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja, joita en ollut aiemmin osannut edes kuvitella. Forum-teatterin työskentely päättyy yleensä yhteiskeskusteluun käsitellystä aiheesta. (Rusanen 2005, 28.)

Tämän metodin avulla saatiin kaikki tilassa olevat henkilöt aktivoitumaan ja asetumaan ohjaajan eli protagonistin asemaan. Jokainen sai osaltaan kokemuksen tästä todellisesta tilanteesta. Opettaja toimi jokerina ts. toiminnan vetäjänä. Hän herätti keskustelua ja vaihteli rooleja, kenen saappaisiin katsoja-osallistujat seuraavaksi hyppäävät, jotta nähtäisiin toisen osapuolen toiminnan vaikutus muiden reaktioihin.

Jos yleisö haluaa tietää lisää roolihenkilöistä, voidaan käyttää erilaisia tekniikoita roolihenkilöiden taustojen ja asenteiden selvittämiseen. Roolihenkilöt voidaan mm. asettaa ns. kuumaan tuoliin, jossa yleisö kysyy Jokerin välityksellä roolihenkilöiltä selventäviä kysymyksiä. Näyttelijän on tärkeää muistaa tällöin vastata, kuten roolihenkilö itse vastaisi. Jopa valehtelu on roolihenkilöille sallittavaa. (Ventola & Renlund 2005, 70.) Välttämättä esityksessä ei löydy vastausta esitettyihin ongelmiin, mutta keskustelu on Augusto Boalin mukaan tärkeämpää, kuin oikeat vastaukset. (Wikipedia 2010.).

Näkymätöntä teatteria toteuttaessa meitä oli isompi ryhmä, n. 5 henkilöä/ pieni ryhmä. Aloitimme työskentelyn keskustelemalla ns. tabuista yhteiskunnissa, koska meillä oli osallistujia Tanskasta, Suomesta ja Unkarista. Yllättäen niitä löytyi melko

paljon, joista jouduimme valitsemaan yhden. Valitsimme aiheeksemme raskausaikana tapahtuvan tupakoinnin ja alkoholin nauttimisen.

Minä näyttelin tulevaa yksinhuoltaja äitiä, unkarilainen Mikloś näytteli ystävääni. 3 tanskalaista näyttelivät seuraajaa, negatiivista ja positiivista kantaaottavia näytelmään liittyviä henkilöitä. Ryhmänä teimme minulle vauvamahan pyöräilykypärästä, jonka paketoimme kaulahuivilla ja paksulla takilla.

3 ryhmääni kuuluvaa henkilöä menivät ennalta sovittuun kahvilaan n. 5 minuuttia ennen minua ja Miklośia. Kumpikin meistä otti oluet. Ensimmäisenä kiinnitin huomiota suhteellisen lähellämme istuviin 2 ryhmäläiseen, jotka alkoivat isohkoon ääneen vaahtoamaan jotain tanskaksi. Negatiivisesti asiaan suhtautuva henkilö osoittelei minua sormella ja näytti paheksuvia katseita, positiivisesti suhtautuva yritti rauhoitella tätä toveriaan. Lopulta tämä negatiivisesti suhtautuva nousi ja tuli luokseni – hän aloitti tanskaksi, mutta kerroin hänelle puhuvani vain englantia. Hän moitti minua vastuuntunnottomaksi ja itsekeskeiseksi hän kyseenalaisti rajusti käyttäytymiseni raskausaikana juomisesta. Minulle tuli todella epämiellyttävä olo, mutta puolustin kuitenkin toimintaani, kuten minun siinä tilanteessa kuuluikin. Positiivi tuli hakemaan ystävänsä pois kimpustani.

Huomasin kuitenkin ravintolassa syntyvän keskustelua, eikä oloni muuttunut yhtään helpommaksi. Katseet kuumottivat ja minua nolotti valtavasti, koin helpommaksi poistua tilanteesta. Sen sijaan, että olisimme lähteneet pois kahvilasta, menimme kaverini kanssa kahvilan ulkoterassille tupakalle. Vasta sen jälkeen poistuimme, odottelemaan ennalta sopimaamme kohtaamispaikkaan muun ryhmän saapumista.

Ensimmäisenä saapuivat rouva nega- ja positiivi. Seuraavana rouva seuraaja, joka oli jäänyt vielä hetkeksi kuuntelemaan loppu keskustelut, meidän kaikkien muiden poistuttua paikalta. Tanskalaiset kertoivat näytelmän onnistuneen todella hyvin. Haluamaamme keskustelua oli syntynyt kahvilassa ja monia eri kantoja oli myös aiheeseen herännyt. Varsinkin tämä rouva positiivi koki tilanteensa vaikeaksi, koska oli joutunut puhumaan vastoin omaa todellista etiikkaansa. Hän olisi halunnut palata kahvilaan ja kertoa tilanteen olleen näytelmää, eikä hän oikeasti puolusta sitä. Meitä oli kuitenkin kielletty toimimasta ko. tavalla, joten jatkoimme kaikki päiväämme omiin osoitteisiimme.

Itselleni oli mielenkiintoista huomata tämä sanattoman viestinnän merkitys, sillä en ymmärtänyt sanaakaan kahvilassa puhutusta kielestä. Tästäkin huolimatta koin tilanteen kuumottavaksi ja toimintani yleisön mielestä paheksuttavaksi.

5 LEGIOONATEATTERI RY.

Legioonateatteri on yksi esimerkki teatterin tavasta innostaa nuoria. Se on aloittanut toimintansa vuonna 1993. Teatteri pyrkii osaltaan vaikuttamaan yhteiskunnan ajankohtaisiin ongelmiin, työttömyyteen ja ihmisten kiihtyvään jakautumiseen A- ja B-luokan kansalaisiin. Nähdään, että teatterilla on hyvät mahdollisuudet saada kokonaisvaltainen ote nuorten elämään, esimerkiksi nuorten syrjäytymiskehityksen pysäyttämiseen ja ennalta ehkäisemiseen. (Kurki 2000, 142.)

Legioonateatteri syntyi työttömien nuorten vuoden kestävästä musiikkiteatterikursista. Legioonateatterin alkuperäinen idea oli toteuttaa mm. lastensuojelun jälkihuollon piirissä olleiden nuorten kanssa näytelmä, jonka käsikirjoitusta luodessaan nuoret samalla käsittelivät omia kokemuksiaan ja historiaansa. (Yhteiskunnallinen osaaminen – haaste ja tehtävä 2009, 230.)

Legioonateatteri on 16-vuotisen uransa aikana tehnyt lukuisia näytelmiä, joita kaikkia yhdistää yhteiskuntakriittisyys ja syrjäyttävien mekanismien paljastaminen. Tällainen oli myös työpajalaisten viime keväänä valmistama näytelmä, Bertolt Brechtin Poikkeus ja sääntö. Teatteri kutsuu itseään pienen ihmisen teatteriksi, koska se on historiansa aikana puuttunut vallitseviin epäkohtiin ja epäoikeudenmukaisuuksiin – nauraen ja toivoa antaen. Toiminnan taustalla on usko ilmaisun eheyttävään ja parantavaan voimaan, siihen että jokaisella on mahdollisuus muuttaa elämäänsä. Ainoa yksittäisen ihmisen vallassa oleva tapa muuttaa maailmaa on aloittaa itsestä. Itsensä ilmaiseminen, oman äänen kuuluville kohottaminen ja teatterin tekeminen voivat olla ensimmäisiä askeleita siihen. legioonateatterin toiminnan peruselementtejä ovat myös yhteisöllisyys ja kokemusten jakaminen. (Yhteiskunnallinen osaaminen – haaste ja tehtävä 2009, 230.)

Legioonateatteri on rekisteröity yhdistys, joka kuuluu 3. sektoriin. Toiminnan jatkuminen riippuu rahoituksesta, joka tulee Tampereen kaupungilta (18%), Länsi-Suomen Lääninhallitukselta (23%), Opetusministeriöltä (18%) ja Raha-automaattiyhdistys ry:ltä (23%). Lisäksi Legioonateatterilla on satunnaisia yhteistyötahoja, jotka saattavat sponsoroida toimintaa, myöntää apurahoja tai muita avustuksia (14%). Omaa varainhankintaa Legioonateatterilla on 4%. Toimintaa seuraa ja valvoo Legioonateatteri ry:n hallitus. Hallitukseen kuuluu puheenjohtaja,

sihteeri sekä 6 muuta jäsentä varajäsenineen. Työntekijät toimivat hallituksen ohjeiden mukaan ja raportoivat hallitusta toiminnasta säännöllisesti.

Legioonateatterin tavoitteissa on mainittu mielekkään toiminnan tarjoaminen syrjäytyneille, toimivan yhteisön luominen, työllistäminen ja jatkokoulutukseen innostaminen, nuorten ongelmien käsittely ja katsojiin vaikuttaminen, nuorten itsetuntemuksen ja sosiaalisten taitojen parantaminen. (Ruusunen 2005, 55.) sekä (Kurki 2000, 138-139.)

Toiminta-ajatuksena Legioonateatterilla on syrjäytymisen ehkäisy teatteri-ilmaisun keinoin. Toimintaan sisältyy luovan toiminnan avulla tapahtuvaa yhteisöllisyyden elvyttämistä, itsetunnon ja rohkeuden lisäämistä sekä nuorten työttömien elämän aktivointia – jokapäiväisen työpajanomaisen ilmaisutoiminnan avulla. (Legioonateatteri ry:n suunnitelma toiminnan vakinaistamisesta 2008-2011.)

Yhdistyksen tarkoituksena on motivoida Tampereen alueen työttömien ja syrjäytyneiden nuorten teatteriharrastustoimintaa sekä valmistaa heidän kanssaan teatteriesityksiä. Legioonateatterin toiminta koostuu sekä työpaja-, että harrastustoiminnasta. Ilmaisupainotteinen työpajatoimintamalli on kehitetty vuonna 2006 Pirkanmaan TE-keskuksen rahoittaman työllistämisprojektin myötä. (Legioonateatteri ry:n vuosikertomus 1.1.-31.12.2009.)

Legioonateatterissa toimii vuosittain n. 80-100 jäsentä. Nuoret ja aikuiset löytävät Legioonateatterin yleensä joko puskaradion tai työvoimatoimiston kautta. Jotkut tulevat mukaan myös Kriminaalihuoltoyhdistyksen, sosiaalitoimen, kuntouttavan työtoiminnan tai esimerkiksi psykologin tai koulukuraattorin suosituksesta. (Yhteiskunnallinen osaaminen – haaste ja tehtävä 2009, 232.) Oman tutustumiseni pohjalta tiedän kertoa, että Legioonateatterissa työskentelee päivittäin 1 ryhmänohjaaja, 1 yksilöohjaaja sekä 1 talous- ja paperiasioista huolehtiva työntekijä. Yksilöohjaajalla on myös päihdetyöntekijän koulutus, joten periaatteessa Legioonateatterilla on mahdollisuus ottaa vastaan myös päihdeongelman kanssa painiskelevia asiakkaita. Haastatteluissa kuitenkin tuli ilmi kritiikkiä ohjaajan kyvystä päihdetyöntekijänä, mutta osa porukasta koki hänen työotteensa myös positiivisena. Näin ollen yksilöllinen kokemus taas korostuu.

Palvelun tavoitteena on osallistujien elämän aktivointi, saada heidät liikkeelle joka päivä johonkin tiettyyn toimintaan. Osallistujien rohkeuden, itsetuntemuksen ja itseluottamuksen lisääminen kuuluvat osaksi palvelujen tavoitteita. Työpaja pyrkii ehkäisemään syrjäytymistä ts. tukemaan sosiaalista vahvistumista, tarjoaa mahdol-

lisuuden työllistyä sekä lisätä työkokemusta. Pyrkii tekemään ehkäisevää päihde-työtä. Järjestää työelämävalmennusta, työmarkkinatukiharjoittelua, työkokeilua, kuntouttavaa työtoimintaa sekä yhdyskuntapalvelua. Myös palkkatuettutyö on mahdollista Legioonateatterissa.

Haastatteluun vastanneista n. puolet vastasivat heidän mm. rohkeutensa ja luottamuksen itseensä kasvaneen. Varmuutta uusiin tilanteisiin sekä esiintymistä kohtaan oli tullut. Joku oli jopa oppinut heittäytymään pajajakson aikana.

Legioonateatteri pyrkii antamaan asiakkailleen työkokemusta, jota heillä ei ole aikaisemmin kertynyt sekä mahdollistaa pajajakson jälkeinen työelämään tai koulutukseen pääseminen. Antaa heille kokemus työpaikan pelisäännöistä sekä arjenhallinnasta. Työtehtäviin työpajalla kuuluu työskentely teemoittain teatteri-ilmaisun eri osa-alueiden parissa mm. liikunta, kehon kieli, rentoutuminen, keskittyminen, koordinaatio, improvisaatio, näyttelijäntyö, luova kirjoitus/käsikirjoitus, puvustus, lavastus, rekvisiitan suunnittelu ja valmistus, visualisointi, valo- ja ääniajo ja suunnittelu, markkinointi ja mainosmyynti, maskeeraus, musiikki, käsiohjelmien ja julisteiden suunnittelu ja toteutus sekä kotisivujen päivitys. Pajatoiminnassa mukana olevat henkilöt hoitavat itse asiassa kaiken, mikä liittyy näytelmän tekemiseen.

Eräällä vastanneista oli fyysinen kunto parantunut ja osa vastanneista mainitsi masentuneisuuden vähenneen mielekkään tekemisen johdosta, Legioonateatterille osallistumisen aikana.

Menetelminä käytetään yksilö- ja ryhmämuotoista valmennusta. Motivoivan ryhmässä tapahtuvan tekemisen kautta ihmisen minäkuvan on mahdollista eheytyä ja hänen elämälleen löytyy merkityksellistä suuntaa. Yksilövalmennukseen kuuluvat ohjaus ja neuvonta sekä asiakkaiden tilannetta kartoittavat 4 haastattelua pajajakson aikana, jotka tehdään syys-, marras-, helmi- ja toukokuussa. Myös vertaistuki on yksi Legioonateatterissa käytetyistä menetelmistä.

Vertaistuesta tuli sen verran palautetta haastattelujen tiimoilta, että eräältä pajalle osallistuneelta oli tullut eräs toinen pajalainen kysymään vastanneelta huumeita, eikä se vastaajan mukaan edesauta omaa kuivilla pysymistä. Lisäksi muutama haastatteluun vastannut kertoi pelkäävänsä toisten ongelmia, varsinkin päihdeongelmia. Ajattelen, että herkimvät saattavat jättää pajajaksonsa kesken, mikäli siellä on liikaa päihteiden kanssa kamppailevia, he saattavat ajatella, etteivät halua sekaantua sellaiseen.

Kohderyhmänä ovat 17-35 -vuotiaat työttömät tai pitkäaikaistyöttömät, syrjäytymisuhan alla elävät tai jo syrjäytyneet. Kohderyhmään kuuluvat sellaiset päihdeongelmaiset, jotka ovat saaneet hoidon ja, jotka ovat palaamassa arkeen. Henkilöllä tulee olla motivaatio pysyä erossa päihteistä ja tarvitsee ns. ponnahduslaudan uuden elämän aloittamiselle.

Edellisiin haastattelun vastauksiin liittyen voisi todeta, ettei kaikilla Legioonateatterin toimintaan osallistuvilla ole motivaatiota päihteistä erossa pysymiseen. Henkilökohtaisesti toivoisin aktiivisempaa puuttumista tällaisten ihmisten kohdalla, jotta päihteiden aktiiviset käyttäjät eivät pilaisi muiden kokemusta pajajaksolta, eivätkä he laskisi muiden päihteiden käyttäjien raitistumismotivaatiota. Oman kokemukseni ja haastattelu vastausten perusteella, olen sitä mieltä, että Legioonateatterista hoitoon ohjauksen kynnystä saisi madaltaa. Tehdä se asiakkaille konkreettisemmin selväksi, että päihteettömyys on yksi toiminnassa mukana pysymisen edellytys. Se kannustaisi päihteiden käyttäjiä pysymään raittiina.

6 SOSIAALIPEDAGOGISEN TYÖOTTEEN LÄHTÖKOHTIA

Osallistavassa toiminnassa ohjaajan roolina on olla toiminnan mahdollistaja, katalyyttori sekä alullesaattaja ja tukihenkilö yhteisöllisen taideprosessin kaikissa vaiheissa, mutta varsinaisen taiteen syntymisessä ja toteutumisessa ovat kaikki osallistujat yhtäläisen merkittävässä roolissa. (Bardy ym. (toim.) 2007, 109.) Sosiaalipedagogisen työskentelyn tavoitteena on olla käytettävissä sille yksilölle tai yhteisölle, joka ei ilman rinnalla kulkijaa löydä keinoja "itsensä näköiseen hyvään elämään". (Lipsanen-Rogers 2005, 65.).

"Ruumistaan irti oleva ihminen on häkeltynyt. Hän ei tiedä, onko hän menossa vai tulossa. Syynä on se, ettei hän tiedä, missä hänen kotinsa on." (Martti Lindqvist) (Rinta-Harri 2005, 72.)

Toiminnallisten menetelmien käyttämisen lähtökohtana on usein työntekijän oma kiinnostus toimintaan; hän on voinut itse kokea saavansa helpotusta omaan pahaan oloonsa tai oppineensa toiminnan avulla uusia, tärkeitä asioita ja taitoja. Tällöin toiminnan käyttämisen ja sen valinnan taustalla voi olla nimenomaan se, että valittu toiminta on tärkeä työntekijälle itselleen. Työntekijän on tärkeää olla tietoinen siitä, että tällaisessa tilanteessa toiminnan valinta voi tapahtua ilman, että asiakasta kuullaan. Näin toiminta ei välttämättä sovi asiakkaan tilanteeseen ja tavoitteeseen, eikä se lisää asiakkaan kokemusta itsestään toimijana. (Kiviniemi ym. 2007, 100.)

Kehollinen ilmaisu on osa sosiaalipedagogiikan ammattipätevyyttä. Työntekijän oma ilmaisukyky ja kokemuksellisuus toimivat voimavarana, kun hän kohtaa asiakkaita. Kohtaamisessa on aina läsnä emotionaalinen ja myös esteettinen ulottuvuus, joko tietoisena tai tiedostamattomana. Oman kehon kuunteleminen ja siitä huolehtiminen tukevat myös työntekijän jaksamista. (Rinta-Harri 2005, 74.)

Asiakastyön ammattilaisen olisi hyvä tiedostaa, että kehollisen ilmaisun harjoitukset sopivat mille tahansa asiakasryhmälle, kun tavoitteena on löytää itsetuntemusta ja vahvistusta omalle identiteetilleen. Esimerkkinä syrjäytymisvaarassa olevat ihmiset saattavat kadottaa kontaktin omaan kehoonsa ja siitä huolehtimiseen. Arvostaessaan kehoaan ja oppiessaan käyttämään sitä sujuvasti ja monipuolisesti, myös ajattelun ja tunteiden alueet laajentuvat. Itseään paremmin tuntemalla ja erilaisia rauhoittumisen, rentoutumisen ja hengittämisen tapoja harjoittamalla voi myös

hälventää jännitystä ja saada varmuutta esiintymiseen. Kyetessään olla levollisesti omassa kehossaan, voi myös kohdata toisen - jopa yleisön - avoimemmin. (Rinta-Harri 2005, 74.)

Sosiaalipedagogisesti työtä tekevän on syytä tiedostaa holistinen, eli kokonaisvaltainen, näkemys ihmisestä, joka sisältää ruumiin ja mielen yhteyden. Liikkeen ja ruumiinsa kautta ihminen saa yhteyden omaan minäänsä kokonaisvaltaisella tasolla. Liikkeellä saadaan kontakti omaan ruumiiseen ja pystytään vaikuttamaan siihen, mm. tuottamalla hyvää rentoutunutta oloa ja eheytyksen kokemusta. Jokainen liike on henkilökohtainen ja oma ilmaisten jokaisen yksilön ainutlaatuisuutta. (Rinta-Harri 2005, 74.)

Työntekijän olisi hyvä sisäistää tieto, että kehon liikkeet heijastavat sisäisiä tiloja ja muutokset liikkeissä voivat johtaa muutoksiin psyyken tasolla. Kun ihmisen keho-tietoisuus ja liikemaailma laajentuu, myös hänen mielensä laajentuu. Liikeilmaisun muuttuminen johtaa persoonallisuuden ja käyttäytymisen muuttumiseen. Kehollisen ilmaisun laajentuminen vaikuttaa sekä ruumiin- että minäkuvaan. Ruumiillinen kokeminen luo perustaltaan suhdettaan omaan itseen ja sen arvostamiseen. Sekä jaksamisen että kasvamisen kannalta tietoisuus omasta kehosta on tärkeää. (Rinta-Harri 2005, 75.)

Sosiaalipedagogisessa työssä on tärkeää myös asiakkaan kehollisen identiteetin ja integriteetin vahvistaminen (Ranne 2002.) Kuka minä olen ihoni sisällä? Mihin asti minä yletyn ja mistä toinen alkaa? Toisin sanoen, löytyykö minän ja sinän rajat? Paitsi oman kehon ja kehonosien hahmottaminen, myöskään oman ja toisen kehon rajat eivät ole selvät, esimerkiksi ihmisellä, jolla on erityisiä oppimisen vaikeuksia. (Rinta-Harri 2005, 77.)

Kerron erään esimerkin vaihto-opiskeluajaltani Tanskassa. Ryhmässämme oli eräs puolalainen tyttö, alussa hän ei voinut sietää toisten ihmisten läheisyyttä ja esimerkiksi toisten halaaminen oli kauheaa, 4 kuukauden jälkeen hän kertoi, ettei halaaminen ollut enää niin kamalaa ja muutenkaan läheisyys ei ahdistanut häntä. Luultavasti hän oli tutustunut itseensä eri tavalla ja tämän ansiosta muidenkaan ihmisten läheisyys ei tuntunut yhtä ahdistavalta.

Kehoa käyttämällä opitaan motoristen taitojen ohella myös paljon muuta. Liike ja keho toimivat oppimisen välineinä, vaikkakin yhteiskuntamme virallisessa oppimisjärjestelmässä korostuvat visuaalinen ja auditiivinen oppimistyyli. Lasten kehittymistä tutkittaessa myönnetään kinesteettisen oppimisen kanavan tärkeys, joka

hahmottuu kehon tuntemusten kautta, mutta mihin sen merkitys katoaa aikuisten oppimisessa? Ihmettelee Anni Rinta-Harri (2005, 76.) kirjassa *Sosiaalipedagoginen ammatillisuus – Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi*. Lisäsin tämän kasvatuksellisen ja oppimisen näkökulman tähän, koska suurin osa Legioonateatterin asiakkaista ei ole harrastanut teatteria ennen työpajalle tuloaan, joten heidän kanssaan olisi hyvä lähteä ihan alusta liikkeelle ja kohdella heitä aloittelijoina kärsivällisesti. Tästä asiakkaiden kohtelusta amatööreinä tuli melko negatiivista palautetta lukiesani haastatteluja, ohjaajilla oli tahtonut ajoittain unohtua heidän tasonsa, josta johtuen asiakkaat kokivat itsensä huonoiksi.

Ilmaistun tarinan avulla tuodaan asioita näkyviksi. Asian saadessa sanallisen, kuvallisen tai draamallisen muodon siitä voidaan keskustella ja sitä myöten synnyttää uusia tarinoita. Ilmaisullisilla menetelmillä on monenlaisia ulottuvuuksia kasvatuksessa ja sosiaalialan työssä. Niiden avulla on mahdollista kuvata kokemuksia, tutustua tilanteisiin, rakentaa persoonallista identiteettiä ja yhteisöllisyyttä sekä tutkia elämän vaihtoehtoja. Ilmaisullinen prosessi tai oman luovuuden tuotos voi olla tekijäänsä voimaannuttava, itsetuntoa ja -tuntemusta lisäävä sekä vuorovaikutusta rikastava väline. (Ruusunen 2005, 54.)

Vuonna 2002 Kaarina Ranne teki väitöskirjan *Sosiaalipedagogiikan ydintä etsimässä*, johon ovat pohjoismaiset asiantuntijat kuvanneet sosiaalipedagogiikan periaatteita ja toimintatapoja runsaalla määrällä erilaisia ilmauksia. Usein toistuvia käsitteitä ovat yhteisöllisyys, osallisuus ja dialogisuus, liikkeelle saaminen, mobilisointi, toiminnallisuus sekä empowerment eli voimaantumisen. On puhuttu ihmisten omien voimavarojen vahvistamisesta, syrjäytymisen ehkäisystä, asiakkaan subjektiivisuuden korostamisesta, molemminpuolisesta kunnioittamisesta, rinnalla kulkemisesta, kuuntelusta, sosiaalisesta oppimisesta, itsetunnon rakentamisesta, elämyksellisyydestä sekä innostamisesta. Varsinaisesti asiantuntijoille tehtyjen haastattelujen dokumentoinnissa ei ole suoranaisia viittauksia taidelähtöisiin tai ilmaisullisiin menetelmiin, mutta sosiaalipedagogisen työn menetelmien kehittämistä ja esimerkiksi toiminnallisuutta korostetaan. (Ruusunen, 2005, 54-55.)

Ruusunen (2005, 55.) mukaan ilmaisullisilla menetelmillä voisi olla sijaa tasapainoilussa yksilöllistymisprosessien ja yhteisöllisyyden synnyttämisen kesken. Ruusunen mukaan voisi miettiä millaisia elementtejä ilmaisullisilla menetelmillä olisi tarjota myös Juha Hämäläisen mainitsemaan sosiaalipedagogiikan emansipatorisiin ja integroiviin puoliin. Esimerkkinä Ruusunen (2005, 55.) käyttää pedagogista draamaprosessia, jonka avulla tehdään mahdolliseksi tähdentää nuorelle erilaisten elämäntarintojen merkitystä, voimavaroja voidaan vahvistaa kertomalla omaa elämäntarinaa

eri tavoin. Välttämättä ei lähdettäisikään liikkeelle ongelmista ts. heikkouksista vaan niinkin uhkista ja mahdollisuuksista – pyrkiä ongelmalähtöisyydestä positiivisempaan lähestymistapaan, kuten esimerkiksi ratkaisukeskeisyyteen.

Käytettäessä ilmaisullisia aktiviteetteja ja taidelähtöisiä menetelmiä tavoitteellisesti sosiaalipedagogista työtettä palvelemaan, päämäärät eivät niinkään ole taidekasvatuksessa vaan eritoten sosiaalisessa kasvatuksessa, yksilön tai yhteisön voimavarojen vahvistamisessa ja selviytymisen tukemisessa. Tärkeä tavoite on myös asiakkaan kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen. On mahdollista, että kokemus ilmaisullisista menetelmistä herättää osallistujissa kiinnostusta myös henkilökohtaiseen tai deharrastukseen, josta tulee voimavaroja vahvistava mielihyvänlähde. (Ruusunen 2005, 55.) Tällä tavalla kävi monelle Legioonateatterin ilmaisupainotteisen työpajan toimintaan osallistuneelle nuorelle työttömälle. Moni vastasi toivovansa jatkoa näyttelemisen tai muun itsensä ilmaisun parissa pajajakson jälkeenkin.

Ilmaisullisilla menetelmillä kannustetaan hakemaan tukea ja rohkeutta, muuttumaan passiivisista uhreista oman elämänsä aktiivisiksi rakentajiksi. Jokainen kehittää omat yksilölliset selviytymistapansa, mutta jos lasta ei ole koskaan tutustutettu esim. vapaaseen kirjoittamiseen, hän ei ehkä tule sen voimaa koskaan löytämään. (Ruusunen 2005, 56.)

Sosiaalipedagogiseen työotteeseen kuuluu myös järjestelmällinen palautteen antaminen, jota asiakkaan tulisi saada toiminnastaan monella tavalla. Jo toimintaan osallistuminen mahdollistaa palautteen saamisen, kun työntekijä aktiivisesti kannustaa asiakasta arvioimaan omaa toimintaansa. Näin asiakas saa kokemuksen itsestään toimijana. Hänelle saattaa tulla tunne, että hän kykenee vielä johonkin tai hän saa vielä jotain konkreettista aikaiseksi. Työntekijän tehtävä on myös antaa asiakkaalle palautetta toiminnasta. Palautetta voi antaa joko toiminnan aikana tai sen jälkeen, tehokkainta se on heti toiminnan jälkeen annettuna. (Kiviniemi ym. 2007, 96.) Vaikka emme sosiaalialan työntekijöinä varsinaisesti toimikaan mielen-terveyspotilaiden kanssa, tuntuu painopisteet ja menetelmät olevan hyvin samankaltaisia kuin meilläkin.

Palautteen antamisesta tekee haasteellista se, että palautteen tulee olla positiivisesti painottunutta. Lisäksi palautteen tulee olla rehellistä, yksiselitteistä, ymmärrettävää, selkeää ja oikeanaikaista. Palautteen antajan sanat, ilmeet ja eleet eivät saa olla ristiriidassa keskenään. On syytä muistaa, että työntekijä antaa palautteen asiakkaan toiminnasta ja siihen liittyvistä muutoksesta, ei asiakkaasta. Työntekijä voi vahvistaa ja rohkaista asiakasta muutokseen. Kiviniemen (2007, 96.) mukaan

työntekijän on tärkeää antaa asiakkaalle palautetta myös silloin kun hoito tai kuntoutus ei tuota asiakkaan toivomia tuloksia. Tätä voidaan soveltaa mielestäni mm. työpajatoiminnassa erinomaisesti, mutta myös muualla sosiaalityön kentällä palautteen merkitystä ei tulisi vähätellä. Asiakkaan tulee saada rehellistä palautetta omasta onnistumisestaan ja kehittymistarpeistaan.

Työntekijöiden tulisi olla koko ajan valppaana asiakkaidensa kanssa, jotta palautteen antaminen onnistuisi mahdollisimman pienellä viiveellä. Asiakkaiden kehittyminen tapahtuu monesti pienin askelin, joten kaikista pienistä askelista täytyisi pystyä antamaan palautetta ja tunnustusta. Tällainen kannustaminen auttaa saavutusten jatkumista. Legioonateatterin haastatteluissa juuri palautteen antamisesta tuli jokseenkin negatiivista palautetta. Esimerkiksi yksi haastateltava toivoisi enemmän palautetta ohjaajilta, missä ovat nähneet edistystä / puutteita jne. Enemmän voisi puuttua asioihin. Ohjaajat voisivat ohjata kriittisemmin ja enemmän. Ryhmäjakoon voisi kiinnittää huomiota.

Vuorovaikutuksellisenä menetelmänä, kehollisen ilmaisun voi nähdä sosiokulttuurisena innostamisena, jonka tavoite on edistää ihmisen omaa osallistumistaan kulttuuriseen kehitykseensä luomalla tilanteita ja mahdollisuuksia ihmisten väliselle kommunikaatiolle ja vuorovaikutukselle (Kurki 2000.). Myös ohjaaja osallistuu toimintaan, toisin sanoen innostaa, eikä vain toimi ilmaisun opettajana. Kurki (emt.) kirjoittaa ihmisen herkistämisestä, herättelemisestä ja hänen tietoisuutensa koskettamisesta. Juuri näihin tavoitteisiin kehollisella ilmaisulla pyritään ihmisen ruumiillisen olemassaolon alueella. Ruumiillisuus ja tajunnallisuus sidotaan yhteen erottamatta ihmistä ympäristöstään. (Rinta-Harri 2005, 81.)

Syrjäytymisvaarassa olevat ihmiset vieraantuvat vaarallisesti omasta kehostaan ja sen huolehtimisesta. Hylkäämiskokemukset ja välinpitämättömyys virittävät suhdettamme itseemme ja kehoomme. Esimerkiksi nuorten keskuudessa esiintyvä viiltely on merkki negatiivisesta asenteesta omaan kehoon. Voi kuvitella nuoren huu-tavan: kunpa edes jokin tuntuisi joltain. Syrjäytymistä synnyttää myös ihmisen ilmaisumahdollisuuksien puute ja rajallisuus. Sosiaalipedagogisesti toimivan työntekijän tehtävänä on löytää asiakkaalle keino kertoa itsestään mahdollisimman terveellä tavalla: kuka olen, mihin yhteisöön kuulun, mitä tunteita tunnen, miten itseäni ilmaisen? (Rinta-Harri 2005, 77.)

Liikunta, joka sisältää suorittamisen sijasta kokemista ja ilmaisua, auttaa oman kehon tuntemusten havainnointiin. Uudet liikekokemukset johtavat oman itsen parempaan tuntemiseen ja hallitsemiseen. Ihminen saa vaihtoehtoja tavanomaisille,

automatisoituneille ja jopa vahingollisille tavoille käyttää kehoaan. Liikkeen kautta opitaan myös hyvinvoinnin kannalta hyödyllisiä taitoja: rentoutumista, keskittymistä ja mielikuvien käyttöä. Ihmiset, jotka oppivat käyttämään kehoaan monipuolisesti ja kokonaisvaltaisesti ilmentävät itsenäisyyttä ja autonomiaa, joka tulee esille elämän eri osa-alueilla. Ja tällainen ihminen kutsuu vuorovaikutuksen kautta näitä puolia esiin myös toisessa ihmisessä. (Rinta-Harri 2005, 78 & 79.)

Mielenterveystyön ammattilaisen tehtävänä on auttaa asiakasta huomaamaan vaikeuksista huolimatta uudet mahdollisuudet tulevaisuudessa, mutta tämä huomio koskee myös meitä tulevia sosiaalialan ammattilaisia. Tulevaisuutta tarkastelemalla löytyvät syyt tehdä jotakin aikaisemmasta poikkeavaa, painottavat Kiviniemi ym. (2007, 98.) Minä mielenterveystyöntekijänä kirjassaan. Mielestäni on ajankohtaista käyttää lähteenä myös mielenterveyden näkökulmasta tehtävää sosiaalityön aineistoa, koska koko ajan enenevissä määrin ovat mielenterveysongelmat näkyvissä työkentällämme. Legioonateatterissakin ainakin 5/20 oli viitteitä mielenterveydellisistä haasteista, niin univaikeuksia kuin muutakin selittämätöntä jaksamattomuutta ja vaikeuksia elämänhallinnassa.

7 POHDINTA TUTKIMUKSEN TULOKSISTA

Haastattelut osoittivat, että toiminta, jota Legioonateatteri järjestää on erittäin tarpeellista ja merkityksellistä. Asiakkaat kokivat pääsääntöisesti toimintaan osallistumisen rikastuttavana ja voimaannuttavana, mutta arvioni mukaan suurin ongelma Legioonateatterin toiminnassa, on juuri ihmisen kuuntelu ja hänen kohtaaminen, tasavertaisena ihmisenä.

Uskon toiminnan auttavan asiakasta enemmän, jos hän saisi työpajajaksollaan onnistuneen kokemuksen, muunakin kuin näyttelijänä, että hän olisi riittävän hyvä itsenään. Jokainen ihminen tarvitsee kokemuksen merkityksellisyydestään, ettei hän ole yhdentekevä. Teatteri on hyvin avaava metodi, siinä täytyy antaa hyvin paljon itsestään, silloin ihminen on hyvin herkillä – eikä hänellä ole välttämättä resursseja enää siinä vaiheessa ottaa vastaan minkäänlaista kritiikkiä. Ihmistä ei saisi koskaan lannistaa, asiat voi sanoa myös rakentavasti ja nätisti. Tällaiseen päätelmään tulin lukiessani haastatteluja, uudestaan ja uudestaan.

Hänelle tulisi antaa tunnustusta pienistä positiivisista askeleista, joita hän tekee. Asiakkaalle toivoisi hyvän paikan olla ja kehittyä eheämmäksi itseksensä. Uskon, että Legioonateatterin asiakkaista valtaosaa on poljettu elämässä jo ihan riittävästi, eikä Legioonateatterin tulisi enää jatkaa tätä negatiivisuuden kehää. Lisäksi tämä latistaminen on vastoin yhteisöteatterin perimmäistä ideologiaa, sen lisäksi se on vastoin Legioonateatterin omia arvoja, ollessaan pienen ihmisen teatteri. Kannustamista enemmän ja polkemista vähemmän. En kiellä, etteikö ihmiset joutuisi elämässään kokemaan muuallakin epäkohteliasta käytöstä ja kohtaamista, mutta itse olisin toivonut Legioonateatterin olevan tässä suhteessa erilainen.

Haastatteluja oli todella vaikea lukea ja havainnoida niihin itse latautumatta, joten tulosten kannalta olisi saattanut olla hedelmällisempää purkaa enimmät tunnelatukset ennen opinnäytetyön tekemistä. Tutkimusteni tulokset ovat melko vihamielisiä ja kriittisiä, joten siitäkin huomaa omien tunteiden olevan pinnassa ja oman oppimisen prosessointini olevan vielä pahasti kesken. Ajan kanssa tunteet ja ajatukset valkenevat, eikä toiminta vaikuta itseeni, tunnetasolla, enää yhtä vahvasti. Tutkimustani ajatellen, olisi saattanut olla relevantimpaa tutkia omaa kokemusta suhteessa toimintaan kuin itse haastatteluja.

Opinnäytetyötäni ohjaavan opettajan kanssa tulin pohtineeksi toiminnan tapaa ja sen merkitystä itselleni, siitä viitekehyksestä, että kyseessä on teatteri. Uskon varkaasti sen vaikuttaneen omaan tunnekokemukseeni – onhan teatteri hyvin vahvasti osa minua. Tavallani pystyin samaistumaan asiakkaiden kokemuksiin ja tunnemaailmoihin, myös siitä syystä, että olin itsekin tulokas Legioonateatterissa.

8 POHDINTA

Kerroin johdannossa, kuinka opinnäyteyöni on koko prosessin ajan muokkautunut ja muovautunut. Niin se on tehnyt ihan loppuun asti. On hyvin mielenkiintoista katsoa aikaa taaksepäin, lähes puolen vuoden päähän. Kuinka silloin, kuin kaatuminen mustalla jäällä, pälkähti päähäni opinnäytetyöni aihe, on pälkähdellyt milloin min-kälaisia ajatuksia ja lampun syttymisiä liittyen työn kehittymiseen sen lopulliseen muotoonsa.

Viimeksi tällaisen oivalluksen tein 9.9.2010, tavatessani opinnäytetyötäni ohjaavia opettajia. He osoittivat kuunnelleensa minua, he kyseenalaistivat sen aikaisen tutkimussuunnitelmani – itse asiassa nämä kaksi opettajaa olivat se tekijä, joka antoi potkun ihmisen kuulemisen ja kuulluksi tulemisen asettamiseen tutkimuskohteekseni. Olinhan aina puhunut ihmisen arvostamisesta ja hänen oman tarinansa merkityksellisyydestä, mutta en ollut koskaan aiemmin osannut ajatella tutkivani sen kyseenomaisen tekijän näkymistä Legioonateatterin toiminnassa. Tässä taas nähtiin se, mistä niin usein olemme opiskelujemme aikana keskustelleet, kuinka toinen ihminen näkee asiat eri tavalla kuin asianomainen itse – ulkopuolisen perspektiivistä pystyy tekemään sellaisia havaintoja, objektiivisemmin, joissa itse on liian lähellä.

Koko prosessi on ollut hyvin pitkä ja raskas. Alussa meni monta kuukautta, teke-mättä mitään ts. tuloksia ei syntynyt. Asia kuitenkin muhi koko ajan päässäni ja asiaa kypsyteltyäni alkoi pikku hiljaa tekstiä ja jälkeä sitä mukaa syntyä. ”Kesälo-ma” meni poikakaverille oikutellessa sekä turhautuneisuuden sietämisessä ja kana-voinnissa. Lopulta kuitenkin tuntuu kaiken vaivan olleen sen arvoista. Hattua saa kanssaihmisille nostaa, että ovat vielä rinnallani pysyneet.

Itselleni kokemus Legioonateatterin tavasta toimia suhteessa ihmisiin, oli jollakin tavalla hyvin lamauttavaa ja järkyttävää. Olin suhteellisen pitkän aikaa, 3 kuukautta tarkalleen, ihan lukossa koko aiheen kanssa, kun en tiennyt mihin suuntaan läh-tisin. Legioonateatterin toimintamallit erosivat niin radikaalisti omista ajatuksistani. Elin todella vahvasti kokemustani, petyin todella pahasti faktaan, millaista toiminta voi olla, vaikka sinisilmäisyydessään kuvittelee asioiden olevan hoidossa, ihmisen ollessa jonkin työvoimapolitiittisen toiminnan piirissä.

Muistan tilanteen syyskuulta, yhdestä opinnäytetyön ohjaus palaverista. Itse kyseenalaistin koko yhteisöteatteri menetelmän käytön Legioonateatterissa, jospa se ei olekaan sosiaalipedagogisesti suuntautunutta, johon opettajat sanoivat, että yhteisöteatteri on aina sosiaalipedagogista. Yhteisöteatterin sydän on sosiaalipedagogiikkaa. Nyt ollessani opinnäytetyön teoreettisen osuuden kalkkiviivoilla, voin todeta, että yhteisöteatteri on nimenomaan sosiaalipedagogiikkaa ja siihen olennaisena osana liittyy vaietuista asioista puhuminen, yhteiskunnan hiljaisten äänen esille saattaminen sekä ihmisten oman itsensä löytäminen.

Oikeastaan toivon opinnäytetyöni kaikkine ulottuvuuksineen avaavan Legioonateatterissa keskustelua, ja antavan ajattelemisen aihetta, myös eritavalla ihmisten kanssa työskentelyyn.

On todella mielenkiintoista huomata, miten nälkä kasvaa syödessä ja tieto lisää todellakin tuskaa. Mitä enemmän kirjoitan ja teoriaa löydän, sitä enemmän minulla olisi tähän kirjoitettavaa. Oikeastaan, onnekseni aika loppuu ja opinnäytetyöni lähettämispäivä lähenee, jotta tämä ei rönsyilisi enempää, eikä tästä tulisi mitään gradua. Koko ajan tulee enemmän ja enemmän aukkoja, joita tekisi mieli paikkaila, mutta ei enää uskalla, ettei työtäni hylätä myöhästymisen takia.

Onhan tämä vain helpottavaa olla tässä pisteessä vuoden mittaista prosessiani ja projektiani, vaikkakin oma henkilökohtainen prosessini jatkuu edelleen. Paljon itkua, hiekä ja raivoa on tähän mahtunut, mutta nyt voi onnellisena todeta – kyllä kannatti.

LÄHTEET:

Bardy, Marjatta & Haapalainen, Riikka & Isotalo, Merja & Korhonen, Pekka (toim.) 2007. Taide keskellä elämää. Keuruu.

Hannula, Aino 2000. Tiedostaminen ja muutos Paulo Freiren ajattelussa – Systemaattinen analyysi Sorrettujen pedagogiikasta. Yliopistopaino, Helsinki.

Häkämies, Annukka 2005. Teoksessa Korhonen, Pekka & Airaksinen, Raija (toim.) Hyvä hankaus- teatterilähtöiset menetelmät oppimisen ja osallisuuden mahdollisuuksina. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja nro. 38. Draamatyö, Helsinki, 110-118.

Hämäläinen, Juha & Kurki, Leena 1997. Sosiaalipedagogiikka. WSOY – kirjapainoyksikkö, Porvoo.

Innostuskirja.Nyt 2003. Sosiokulttuurisen toiminnan polunpäitä. Opintokeskus Kansalaisfoorumi.

Kettula, Kari J 1994. Katsoja kiipeää näyttämölle, muistiinpanoja. Cultura Oy, Turku.

Kiviniemi, Liisa & Läksy, Marja-Liisa & Matinlauri, Timo & Nevalainen, Kaija & Ruotsalainen, Kari & Seppänen, Ulla-Maija & Vuokila-Oikkonen, Päivi 2007. Minä mielenterveystyöntekijänä. Edita Prima Oy, Helsinki.

Korhonen, Pekka 2007. Teoksessa Bardy, Marjatta & Haapalainen, Riikka & Isotalo, Merja & Korhonen, Pekka (toim.). Taide keskellä elämää. Keuruu, 111-113.

Kurki, Leena 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Vastapaino, Tampere.

Legioonateatteri ry:n suunnitelma toiminnan vakinaistamisesta 2008-2011.

Legioonateatteri ry:n vuosikertomus 1.1.-31.12.2009

Lipsanen-Rogers, Maarit 2005. Teoksessa Ranne, Kaarina & Sankari, Anne & Rouhikainen-Valo, Tuula & Ruusunen, Tuula (toim.) Sosiaalipedagoginen ammatillisuus – Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Satakunnan ammattikorkeakoulu sarja D, Muut julkaisut, ?

Ranne, Kaarina & Rouhikainen-Valo, Tuula 2005. Teoksessa Ranne, Kaarina & Sankari, Anne & Rouhikainen-Valo, Tuula & Ruusunen, Tuula (toim.) Sosiaalipedagoginen ammatillisuus – Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Satakunnan ammattikorkeakoulu sarja D, Muut julkaisut, 27-38.

Rinta-Harri, Anni 2005. Teoksessa Ranne, Kaarina & Sankari, Anne & Rouhiainen-Valo, Tuula & Ruusunen, Tuula (toim.). Sosiaalipedagoginen ammatillisuus - Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Satakunnan ammattikorkeakoulu sarja D, Muut julkaisut, 72-82.

Rusanen, Soile 2005. Teoksessa Korhonen, Pekka & Airaksinen, Raija (toim.) Hyvä hankaus- teatterilähtöiset menetelmät oppimisen ja osallisuuden mahdollisuuksina. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja nro. 38. Draamatyö, Helsinki, 24-31.

Ruusunen, Tuula 2005. Teoksessa Ranne, Kaarina & Sankari, Anne & Rouhikainen-Valo, Tuula & Ruusunen, Tuula (toim.). Sosiaalipedagoginen ammatillisuus – Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Satakunnan ammattikorkeakoulu sarja D, Muut julkaisut, 54-61.

Varto, Juha 2007. Teoksessa Bardy, Marjatta & Haapalainen, Riikka & Isotalo, Merja & Korhonen, Pekka (toim.). Taide keskellä elämää. Keuruu, 62-65.

Vehviläinen, Jaana 2005. Teoksessa Korhonen, Pekka & Airaksinen, Raija (toim.) Hyvä hankaus- teatterilähtöiset menetelmät oppimisen ja osallisuuden mahdollisuuksina. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja nro. 38. Draamatyö, Helsinki, 74-81.

Ventola, Marjo-Riitta 2005. Teoksessa Ventola, Marjo-Riitta & Renlund, Micke. Draamaa ja teatteria yhteisöissä, Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja – sarja B: Oppimateriaalit 5, Helsinki, 34-47, 48-55.

Ventola, Marjo-Riitta & Renlund, Micke 2005. Teoksessa Ventola, Marjo-Riitta & Renlund, Micke. Draamaa ja teatteria yhteisöissä, Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja – sarja B: Oppimateriaalit 5, Helsinki, 56-80.

Yhteiskunnallinen osaaminen – haaste ja tehtävä 2009. Kirjapaja, Helsinki. Kirjoittaneet Kolkka, Marjo & Mantela, Jaana & Holopainen, Anne & Louhela, Juhani & Packalén Leena & Kaisvu, Terhi.

Internet lähteet:

Koponen, Pia n.d. Luettu 15.7.2010. <<http://www.alli.fi/ntpaivat/pia.html>>

Tampereen kaupunki 2003. Luettu 15.7.2010.
<<http://koulut.tampere.fi/materiaalit/teatteri/boal.html>>

Wikipedia 14.7.2010, luettu ja päivitetty 15.7.2010.
<<http://fi.wikipedia.org/wiki/Forum-teatteri>>